

**BÖLGESEL KALKINMADA İKTİSADİ
PERSPEKTİF**

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ayda ERAYDIN

Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar
Prof. Dr. Neşe Kumral

**Eski bir Muammaya Çözüm Arayışları:
Bölge Planlama ve Kalkınma**
Doç. Dr. Melih Pınarcıoğlu

**Bölgesel Kalkınma Araçları ile Kalkınma
Ajanslarının Uyum, İşbirliği ve Koordinasyonu**
Naci Akın

**Türkiye’de Yerelleşme ve Rekabet Gücü: Kümelenmeye
Dayalı Politikalar ve Organize Sanayi Bölgeleri**
Esen Çağlar

BÖLGESEL REKABET GÜCÜNÜ ARTIRMAYA YÖNELİK POLİTİKALAR

Prof. Dr. Neşe KUMRAL

Ege Üniversitesi, İktisat Bölümü

Özet

Bu çalışmada ilk olarak OECD'nin bölge sınıflaması esas alınarak, bölgesel rekabet gücünü artırmaya politikalara politikalara yer verilecek ve özellikle metropol bölgelerin rekabet gücünü artırmaya yönelik politikalar üzerinde durulacaktır. Bazı alanlarda hem rekabet eden hem de işbirliği içerisinde olan firmalar, sofistike tedarikçiler, kaliteli yabancı sermaye yatırımları, bilim parkları, geniş akademik bir topluluk, meslek odaları, kalkınma ajansları vs.- bulunduğu metropol bölgeler firmalara, geniş bilgi tabanı şeklindeki yerel dışsallığın faydalarını içselleştirme olanağı sağlarlar. Başka bir deyişle, bu tip bölgelerde daha fazla bilgi (kodlanmış ve örtük bilgi) parçasına ulaşabilen firmalar, daha fazla yeni bilgi kombinasyonu (yeni ürün, süreç, pazar vs.) oluşturma ve dolayısı ile bilgiye dayalı artan getiri yaratma fırsatı elde etmektedirler. Bu nedenle bugün, metropol bölgelerin rekabet gücünün artırılması ulusal ve bölgesel kalkınma politikalarının en önemli amaçlarından biri haline gelmiştir. Bu çalışmada ikinci olarak, Türkiye'de uygulanan bölgesel politikalar metropol bölgelerin rekabet gücünü artırmaya yönelik politikalar açısından değerlendirilecek ve bu bölgelerin bilgiye dayalı artan getiri yaratma kapasitesini artırmada anahtar role sahip sektörler ile Türkiye'deki metropollelerin sektörel yapısı karşılaştırılacaktır.

GİRİŞ

1970'lerin başında ulusal ekonomilerin Bretton Woods sistemiyle kontrolünün sona ermesiyle birlikte başlayan dönem, birçok araştırmacı tarafından "küresel ekonomi" olarak adlandırılmaktadır (Amin ve Thrift, 1996:2). Bu yeni dönemde sınırlar arası ekonomik ilişkiler ve uluslararası ekonominin entegrasyonu büyük ölçüde güçlenmiş; üretim faktörlerinin, mal ve hizmetlerin akışkanlığındaki artış, dünya ekonomisindeki ekonomik bağlantıların genişleyip derinleşmesine ve buna bağlı olarak uluslararası ticaret ve kaynak akışlarına ilişkin geleneksel analiz ve politikaların değişmesine yol açmıştır (Cook ve Kirkpatrick, 1997:55).

Aslında ekonomik faaliyetin uluslar arasılaşması yeni bir gelişme değildir. Modern sanayi tarihinin büyük bölümünde yani 18.yüz yılın üçüncü çeyreğinden bu yana, mallar, hizmetler ve finansal varlıklara ilişkin ticaret, uluslararası ticareti gerçekleştirmenin en temel şekli olmuştur. 1914' lü yıllardan itibaren firma içerisindeki kaynakları ve becerileri transfer edebilen doğrudan dış yatırımlar, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlenmesinde (özellikle metropolitan ülkeler ve koloniler arasında ve Kuzey Amerika ve Batı Avrupa arasında) rol oynamaya başlamıştır. Ancak doğrudan dış yatırımların İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar, malların ve hizmetlerin dış pazarlara dağıtılmasında kayda değer bir rolü olmamıştır (Dunning, 1994, 1998).

Bretton Woods ve GATT kurumlarının ticaretin liberalleşmesine ilişkin uygulamaları ve bununla birlikte ticaret ve ödemeler için uluslar arası bir ekonomik sistem geliştirmeleri, İkinci dünya savaşından sonraki kırk yıl içerisinde ekonomik faaliyetin dünya çapında yayılmasını sağlamıştır. Bu süreç ulus devletlerin kontrolünde yürütülmüştür. 1950 ve 60' larda karşılıklı ekonomik bağımlılık, esas olarak, ürün ve hizmetlerin değiştirilmesi yoluyla yayılmıştır. Ülkeler arasında teknoloji ve diğer soyut değerlerin transferi büyük ölçüde ara ve nihai ürünlerin değişimi şeklinde olmuştur. Bu dönemdeki doğrudan dış yatırımlar 1980 sonrası ile karşılaştırıldığında görece olarak önemsiz kalmaktadır (Hamdani, 1995:2).

Doğrudan dış yatırımlarda, özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren çok önemli artışlar olmuştur. Küreselleşmenin anahtar belirtilerinden biri olarak kabul edilen bu artış, dünya üretimi ve ticaretindeki artışın önüne geçmiştir. Dünya çapında doğrudan dış yatırımlardaki artışla birlikte üretim düzeyinde gelişen derin entegrasyon, uluslararası ekonomi dönemini karakterize eden ve mal ve hizmet ticareti yoluyla gerçekleşen sığ entegrasyonun, yerini almıştır. Üretim düzeyinde gerçekleşen derin entegrasyon, bir ürün için araştırma, tasarım, üretim ve pazarlama gibi katma değer yaratmayı ard arda bir araya getiren işlem ve aşamaları (üretim sürecini) farklı coğrafyalarda ve farklı işlemciler (üretim birimleri - Transnational Company-TNC, Multinational Company-MNC) aracılığıyla bir merkezden düzenlemeye dayanmaktadır (Erdut, 1998:26, Ivarsson, 1996:3). Başka bir ifade üretimde düzeyindeki derin entegrasyon, farklı coğrafyalarda yürütülen ekonomik faaliyetin, belirli bir amaca yönelik, fonksiyonel bütünlüğü olarak tanımlanabilir (Asheim ve Dunford, 1997: 445-457).

Aynı ürüne ilişkin üretim süreçlerinin farklı coğrafyalarda yürütülebilmesine bağlı olarak, bölgeler arasında global düzeyde fonksiyonel bir işbölümü, doğmuştur.

Bir bölgenin global düzeydeki işbölümü içindeki fonksiyonu veya TNC'ler tarafından oluşturulan katma değer ağı içindeki yeri, rekabet avantajını belirleyen faktöre bağlıdır. Rekabeti kaliteli ve sıradan rekabet (fiyat rekabeti) olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Kaliteli ya da sürdürülebilir rekabetin temelini oluşturan yenilikler; yeni bir malın üretimi, malın kalitesini yenileme, yeni bir üretim tekniği geliştirme, yeni piyasalara açılma, yeni bir hammadde kaynağı bulma veya

var olanı ele geçirme ve sanayinin yeni bir organizasyonu şeklinde tanımlanabilir (Schumpeter, 1974:67; Morgan, 1997:492)

Bölgeler arasındaki fonksiyonel işbölümü ve bu işbölümünde yeniliklere dayalı rekabet gücünün sağladığı avantaj nedeniyle (uluslar arası piyasalarda sürekli ve önemli bir pay (Giunta ve Martinelli, 1995:), gerek akademik çevreler gerekse de karar birimleri açısından, özellikle 1980 sonrasında ülke, bölge ve şehir düzeyinde rekabet gücü (competitiveness) kavramı çok önem kazanmıştır. Yeni eğilimin temel vurgusu, bilgi ekonomilerinin şekil verdiği yeni rekabet ortamı ve yeni global piyasalarda var olabilmenin en önemli koşulu olarak, rekabet gücünün gösterilmesi ve rekabet gücü tarafından belirlenen ekonomik büyüme ve refahın yönetimi ve organizasyonunda, “Bölge”nin anahtar kavram olarak ele alınmasıdır.

Günümüzde ABD, İngiltere, Belçika, İtalya, Hollanda ve Japonya gibi pek çok ülkede, rekabet gücünü belirleyen faktörleri değerlendirmek ve bunları geliştirmek üzerine politikalar geliştirmek, resmi kurumların görevi haline gelmiştir. Bu konuda ABD, ekonominin rekabet gücünü raporlamak ve desteklemek üzere devlete bağlı Rekabet Politikası Konseyi oluşturarak öncülük yapmıştır. Benzer şekilde Avrupa Komisyonu, Avrupa Rekabet Konseyi’ni oluşturmuş ve AB ekonomisinin performansı üzerine düzenli Rekabet Raporları hazırlamaya, başlamıştır. AB’de rekabet konusu, özellikle ABD ile AB arasındaki rekabet gücü farkını kapatmak ve AB’yi 2010 yılında dünyanın en dinamik bilgi ekonomisi haline getirmek amacıyla taşıyan Lizbon büyüme stratejisiyle birlikte şekillenmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra, rekabet gücünün kaynakları ve bunların ölçümü üzerine çalışan bir çok özel organizasyon ve danışman kuruluş (Dünya Ekonomik Forumu - İsviçre, Rekabetçilik Enstitüsü – İspanya, Rekabetçilik Konseyi – ABD ve Strateji ve Rekabetçilik Enstitüsü – ABD) faaliyet göstermeye başlamıştır (Kitson, Martin, Tyler, 2004:991-999).

REKABET GÜCÜ KAVRAMI

Bu kısımda rekabet gücü kavramının, mikro ekonomi, makro ekonomi ve bölgesel düzeydeki tanımlarına yer verilmiştir.

Mikro Ekonomi: Bu düzeyde rekabet gücü genel olarak firmanın rekabet etme, büyüme ve karlılık konusundaki performansını ifade etmek için kullanılır. Performansın yüksek olması, firmanın açık piyasa kurallarına uygun bir şekilde (fiyat, kalite vb. açılarından) istikrarlı ve karlı olarak üretim yapması ve daha büyük bir pazar payı elde etme konusunda başarılı olması anlamına gelir.

Rekabet gücünün ölçümünde çoğunlukla, firmanın çıktısı ile ilgili performans göstergeleri kullanılır. Bu açıdan en önemli gösterge firmanın verimlilik değerleridir. Rakiplerine göre aynı düzeydeki üretim miktarını daha az girdi kullanarak üretme yeteneğine sahip olan firmalar, rekabet gücü açısından rekabet ettikleri piyasalarda avantajlı bir konumda olacaklardır. Rekabet gücü anlamına gelen verimlilik

ise firmanın “girişimciliğine” bağlıdır. Firmanın girişimciliği, firmanın üretim sürecinde yenilik yaratma, yeni ve özel piyasalara farklı ve geleneksel olmayan yöntemlerle ulaşma ve yeni veya yeniden tasarlanmış mallar ve hizmetler üretme kapasitesi tarafından belirlenir. Dolayısıyla firmanın rekabet gücü sadece verimliliğin etkinlik temelli tanımıyla sınırlandırılmaz, aynı zamanda benzersizlik ve kaliteden kaynaklanan ürün ve hizmet değerlerine dayalıdır (Bristow 2005, Cambridge Econometrics 2003).

Makro Ekonomi: Bir ülkenin rekabet gücünün artırılması ekonomi politikasının temel amaçlarından biri olarak gösterilmektedir. Ancak ülke düzeyindeki rekabet gücü kavramı ile firma düzeyindeki rekabet gücü kavramı birbirinden farklıdır. Bu farklılıkları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Bir ülke ve bir firma arasında benzerlik kurmak yanlıştır. Çünkü başarısız bir firma iş dünyasından dışlanabilir, ancak bir ülke için böyle bir “alt-çizgi” yoktur.
- Firmaların pazar payı için rekabet etmelerine ve bir firmanın başarısının diğerlerinin başarısızlığı pahasına olmasına rağmen, bir ülkenin veya bölgenin başarısı, diğer ülke veya bölgeler için yeni fırsatlar yaratabilir ve ülkeler arasındaki ticaret “sıfır toplamlı” bir oyun değildir.
- Eğer rekabet gücünün bir anlamı, tanımı varsa o da, verimliliktir. Ulusal yaşam standartlarındaki artış, verimlilikteki büyüme oranı tarafından belirlenir (Krugman, 1994).

Yukarıda belirtilen bu üç nokta, makro-ekonomi düzeyinde rekabet gücü kavramının temel vurguları olarak da bilinmektedir. Bu düzeydeki rekabet gücü kavramına ilişkin şu noktalarda görüş birliği bulunmaktadır: Bir ülkenin ekonomik performansındaki artışın bir diğer ülkenin ekonomik performansı pahasına olmaması ve verimliliğin rekabet gücünün temel unsurlarından birisi olması. Bu durumda makro düzeyde rekabet gücü kavramının tanımı şu şekilde yapılabilir:

“Bir ülkenin rekabet gücü, serbest ve adil piyasa koşullarında ülkenin, uluslar arası piyasalarda kabul gören ürün ve hizmetler üretirken, eş zamanlı olarak vatandaşlarının reel gelirlerini de arttırabilme derecesidir. Ulusal düzeydeki rekabet gücü, yüksek verimlilik performansına ve ekonominin üretimini, sonuçta yüksek reel gelirlere yol açacak yüksek düzeyde verimli faaliyetlere kaydırma yeteneğine, dayalıdır. Rekabet gücü, artan yaşam standardı, istihdam olanakları ve bir ülkenin uluslar arası yükümlülüklerini yerine getirebilme yeteneğiyle ilgilidir” (The Report of the President’s Commission on Competitiveness, 1984).

Bölgesel Rekabet Gücü: Bugüne kadar bölgesel düzeyde rekabet gücünün tanımı ve ölçümü konusunda tam bir görüş birliğine ulaşılamamışsa da, çok genel anlamda bu kavram; bir bölge veya şehrin, ulusal ve özellikle de küresel ihracat pazar payında, diğer bölge veya şehirler ile yaptığı rekabetteki başarısı ile birlikte,

yüksek ve sürdürülebilir bir gelir düzeyi sağlayabilme yeteneği olarak, tanımlanabilir (Kitson, Martin, Tyler , 2004: 991).

Tablo 1. Bölgesel ve Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler

Altyapı ve Ulaşılabilirlik	İnsan Kaynakları	Üretken Çevre
Temel Altyapı Otoyol Demir Yolu Hava Mülkiyet	Demografik Eğilimler Kalifiye İşçilerin Göçü Çeşitlilik	Girişimcilik Kültürü Pazara Giriş İçin Az Engel Risk Alma Kültürü Sektörel Yoğunlaşmalar Denge / Bağımlılık İstihdam Yoğunlaşması Yüksek Katma Değerli Aktiviteler
Teknolojik Altyapı Bilgi ve İletişim Teknolojileri Telekom İnternet	Kalifiye İşgücü Bilgi Yoğun Mesleki Yetenekler	Uluslararasılaşma İhracat / Küresel Satışlar Yatırım İşletme Kültürü Doğrudan Yabancı Yatırımın Yapısı Yenilik Patentler Ar – Ge Düzeyi Araştırma kurumları ve üniversiteler İşletmelerin bu kurumlarla bağlantıları Yayımla Etkileri
Bilgi Altyapısı Eğitim tesisleri		Yönetim ve Kurumsal Kapasite Sermayenin Elde Edilebilirliği Uzmanlaşma Rekabetin Yapısı
Yaşanan Yerin Kalitesi Konut Doğal Çevre Kültürel Çevre Güvenlik		

Kaynak: Gardiner,B, 2003, Regional Competitiveness Indicators for Europe - Audit, Database Construction and Analysis, Regional Studies Association International Conference,Pisa.

BÖLGESEL POLİTİKALARDA PARADİGMA DEĞİŞİMİ

Merkezi bir kurum tarafından yürütülen (top-down) geleneksel bölgesel politikalar, gelirin yeniden dağılımı yoluyla az gelişmiş bölgelerin mali yapısının, istihdam kaynaklarının ve altyapısının desteklenmesine ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının kaldırılmasına yönelik dengeli ekonomik kalkınma anlayışına dayalıdır.

Bu politikalar, küreselleşmenin ortaya çıkardığı yeni koşullara uyum sağlamada yetersiz kalmıştır ve dengeli bir biçimde birçok bölgeye dağıtılan büyük miktarda devlet yardımı ekonomik ivmeyi sağlamada istenen sonuçları yaratmamıştır. Öncelikli olarak belirlenen az sayıdaki bölgeye yönelik daha seçici bir yeniden dağıtım politikası da zorluklarla karşılaşmış, çıkar çatışmalarına yol açmış ve bölgeleri bu tür bir rekabetle yormuştur; ancak kazananlar için bile beklenen yeter-

lilikte bir getiri sağlayamamıştır. Sonuçta, devlet yardımlarının uzun dönemdeki faydası sorgulanmaya başlanmıştır. Yardımların; bölgeleri pasifleştirdiği, girişimciliği baskıladığı, ekonomik yatırımı çekmiş olmasına rağmen yatırımın nitelik ve derinliğini artırmadığı yönünde eleştiriler gelmiştir. Bu sorunlar, bölgesel politikalarda yeni bir paradigma arayışına yol açmış, ve sonuçta bölgelerin rekabet gücünü arttırmaya odaklanan yeni bir paradigma geliştirilmiştir (Pezzini 2003).

İçsel büyüme kuramına dayalı bu yeni paradigmaya göre bölge, kullanılmayan birçok kaynağın bulunduğu, ekonomik bir varlıktır ve bölgesel kalkınma, kurumsal bir alt yapının oluşturulması ve bu alt yapının kullanılmayan kaynakları harekete geçirmesi ile gerçekleşir. Yeni paradigmada, bölgenin arz yapısının güçlendirilmesi, bölge dışından yatırımcıların çekilmesi, karar verme sürecinin desantralizasyonu, bölgeye özgülük, insan sermayesi, sosyal sermaye, yerel iş kültürü, bilgi transfer networkleri, üretim faktörleri ve sisteminin kalitesi, bölgesel deneyimlerden öğrenme, yenilikler gibi kavramlar, ön plana çıkmıştır. (Ertugal, 2005a, Ertugal, 2005b)

OECD kaynaklarında bölgesel politikadaki yeni paradigmanın strateji, hedef, araç ve aktörlerini şu şekilde belirtilmektedir;

Strateji: Bölgesel gelişme politikaları, mekansal özellikler göz önünde tutularak hazırlanmış entegre kalkınma stratejilerine dayalı olmalıdır. Yenilik yaratma kapasitesi belirlenerek, girişimcilik artırılarak ve insan sermayesi ve sosyal sermaye geliştirilerek, bölgelerin rekabet gücü artırılmalıdır.

Hedefler: Bölgesel politikalar sadece geri kalmış bölgelere yönelik olmamalıdır. Bu bölgeler kadar gelişmiş bölgeler de politika hedefleri içinde yer almalı ve bu bölgelerin rekabet avantajı korunmaya ve artırılmaya çalışılmalıdır.

Araçlar: Doğrudan yardımlar bölgede uzun süreli kalkınma etkilerini ortaya çıkarmayabilir hatta bu etkilerin gelişmesini engelleyebilir. Bu nedenle bu tip yardımlar bölgenin kaynaklarını harekete geçirerek sürdürülebilir bir gelişme sürecini başlatacak ve rekabet gücünü artıracak politikalarla uyumlu olmalıdır. Bu doğrultuda kamu yatırımlarının spesifik hedefleri arasında; geleneksel altyapı yatırımları (havaalanı, otoban vs.), bilim ve teknoloji parkları, araştırma enstitüleri, teknoloji merkezleri tarafından sağlanan hizmetlerin geliştirilmesi yer almalıdır.

Aktörler: İzlenen politikaların tasarımı, uygulanması, denetimi aşamalarına o bölgede yaşayanların katılımı ve şeffaflık/sorumluluk ilkeleriyle bütünleştiren yönetim anlayışı sağlanıp, top-down yaklaşım terk edilmelidir.

OECD rekabet gücünü artırmaya yönelik bölgesel politikaları; Kırsal Bölge, Orta Düzeyde Gelişmiş Bölge ve Metropol Bölge olmak üzere üç düzeyde incelemektedir.

Bölgesel politikalarındaki paradigma değişimi AB bölgesel politikalarına da yansımıştır. AB bölgesel politikalarının gelişimini, üç dönem altında incelemek mümkündür.

Birinci dönem, merkeziyetçi planlamanın, imalat sektörünün ve fiziksel sermaye yatırımlarının bölgesel kalkınmanın temeli olarak kabul edildiği 1980 öncesi dönemdir. Bu dönemde büyük ölçekli imalat sanayi üretiminin kalkınmanın motoru olduğu ve bölgesel politikaların büyük ölçüde bölgeye sermayenin çekilmesi ve geniş ölçekli üretimin ihtiyacı olan fiziksel altyapının geliştirilmesine dayalı olduğu, kabul edilmiştir.

İkinci dönem 1980 sonrasında başlayan ve 1988 yılında bölgesel politikalara ilişkin reformlarla hız kazanan dönemdir. Bu dönemde içsel büyüme yaklaşımına doğru bir kayma olmuştur. 1988 yılında, yapılan yapısal reformlar kapsamında, AB bölgesel politikalarında yeni düzenlemelere gidilmiş ve yapısal fonlara ilişkin dört temel kural belirlenmiştir. AB bölgesel politikalarının ana mekanizmalarını oluşturan bu kurallar:

- Ortaklık (AB’ de, hem ulusal ve bölgesel düzeydeki ve hem de sosyal ve ekonomik ortaklar arasındaki işbirliği),
- Programlama (tüm projelerin sosyal ve ekonomik uyumu sağlamaya yönelik kalkınma stratejisi ile bağlantılı olması),
- Yoğunlaşma (kaynakların dağılımında en çok ihtiyacı olan bölgelere öncelik verilmesi) ve
- Tamamlayıcılık (yapısal fonların ulusal düzeydeki yapısal harcamaları tamamlayıcı nitelikte olması, onların yerini almaması), olarak tanımlanmıştır.

Bunlar arasından Ortaklık ilkesi, yerel ve bölgesel kurumların, yapısal fonlara ilişkin konularda topluluk ve ulusal otoriteler ile yakın bir işbirliğini gerektirir. Bu nedenle 1988 düzenlemeleri ile ilk kez, yerel ve bölgesel otoriteler, kaynak tahsisinde en etkin araç olarak belirlenmiştir. Bu şekilde daha önceki rolleri danışmanlıkla sınırlı olan bölgesel otoriteler, bölgesel planların hazırlanması ve uygulanmasında etkin rol almaya başlamıştır. 1993 yılında yapılan yeni düzenlemeler ile, ortaklık ilkesi ekonomik ve sosyal ortakları da içine alacak şekilde (ticaret sendikaları, ticaret ve sanayi birlikleri çevre grupları vs.) genişletilmiştir.

Üçüncü dönem ise günümüz bilgi ekonomisinde bölgesel gelişmeyi sağlayacak bileşenlerin esas alındığı dönemdir. 18 Şubat’ta 2004’te, Avrupa Konseyi 2007–2013 dönemi için uyum politikalarının vizyonunu tanımlayan “Yeni Uyum Ortaklığı: Yakınsama, Rekabetçilik ve İşbirliği” başlığını taşıyan üçüncü ekonomik ve sosyal uyum raporunu kabul etmiştir. Yeni dönemdeki yakınsama önceliğinin amacı, az gelişmiş bölgelerin, büyüme ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi ve bu şekilde gelişmiş bölgelere ekonomik yakınsamalarının hızlanmasıdır. Büyüme

ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi, beşeri ve fiziksel sermayeye yatırım yapılması, bilgi toplumunun geliştirilmesi ve yenilikler, ekonomik ve sosyal değişim uyumun teşvik edilmesi, çevrenin korunması ve iyi yönetişimin sağlanması, yoluyla gerçekleşecektir. Yakınsama amacı, öncelikle kişi başına düşen geliri AB ortalamasının %75'nin altında olan bölgelere yöneliktir.

AB bölgesel politikalarının 2007-2013 dönemi için belirlenen ikinci önceliği, bölgesel rekabet edebilirlik ve istihdam ile ilgilidir. Bu önceliğin amacı, az gelişmiş üye ülke ve bölgelerin dışındaki bölgelerde, ekonomik değişimin sağlanmasıdır. Bu önceliğe ilişkin hedefler, sözkonusu bölgelerin rekabet gücünü ve yatırımcılar için çekiciliğini artırmak ve iş gücüne daha çok ve daha iyi iş olanaklarının yaratılmasını sağlamak şeklinde belirlenmiştir.

Yeni dönemin üçüncü önceliği Avrupa bölgesel ortaklığıdır. Bu önceliğin amacı, Birlik içerisinde uyumlu ve dengeli bir kalkınmanın sağlanmasıdır. Bu amaçla, bölgeler arasında sınır ötesi, uluslararası ve ulusal düzeydeki işbirliğinin geliştirilmesine yönelik projeler geliştirilecektir.

YENİ BÖLGESEL POLİTİKALARDA METROPOL BÖLGELERİN ÖNEMİ

Bazı alanlarda hem rekabet hem de işbirliği içerisinde olan firmalar, sofistike tedarikçiler, kaliteli yabancı sermaye yatırımları, bilim parkları, geniş akademik bir topluluk, meslek odaları, kalkınma ajansları gibi kurumların bulunduğu **metropol bölgeler**, bilgi parçalarına ulaşmada sahip oldukları olanaklar nedeniyle, özellikle yüksek ve yüksek/orta teknoloji grubunda üretim yapan firmalar için kuruluş yeri seçiminde tercih nedenidirler. Bu bölgeler sahip oldukları geniş bilgi havuzu nedeniyle bilgiye dayalı artan getirinin ve dolayısı ile firma ve bölge için sürdürülebilir rekabet avantajının kaynağıdır.

Ölçek ekonomileri veya ölçeğe göre artan getiri kavramları; bir firmanın ürettiği çıktı miktarı artarken birim çıktı başına ortalama maliyetlerinin azaldığı bir durumu ifade eder. Bu durum, aşağı doğru eğimli ortalama maliyet eğrisi ile ifade edilir. Scitovsky (1954), ortalama maliyetlerdeki düşüşün kaynaklarını açıklayabilmek için ölçek ekonomilerini, içsel ve dışsal olarak ikiye ayırmıştır.

İçsel ölçek ekonomilerinde ortalama maliyetlerdeki düşüş, firmanın kendi üretim düzeyindeki artıştan kaynaklanır. Firmanın üretimin düzeyi artırdıkça ölçek ekonomilerinden daha fazla yarar sağlar ve küçük firmalar üzerindeki maliyet avantajı daha da artar.

Dışsal ölçek ekonomilerinde ise; ortalama maliyetlerdeki düşüş, endüstrinin tümünde meydana gelen bir çıktı artışından kaynaklanır. Bu üretim artışının iki önemli etkisi bulunmaktadır. Birincisi, endüstride üretim miktarının artması firmanın üretim kararını değiştirmesine neden olacak şekilde piyasadaki fiyatları etkilemesidir. Yerel piyasanın uzmanlaşmış girdi ve işgücü açısından geniş olması

firmanın ortalama maliyetlerinin düşmesine yol açar. İkincisi ise endüstri çapında çıktı artışının, her bir firma için girdiler ve çıktı arasındaki teknolojik ilişkiyi değiştirmesidir. Dolayısıyla firmanın üretim fonksiyonunu da etkiler. Endüstri çıktısındaki bir artış, her bir firma için pozitif bilgi yayılımını sağlayacak bilgi birikimini artırır, bu da firmaların üretimlerini artırmasına ve bilgiye dayalı artan getirilerin yaratılmasını sağlar (Brakman, Gretsen, Marrewijk, 2003:26).

Belirli endüstrilerde büyük çaplı üretimin gerçekleştiği dolayısı ile hem rekabet hem de işbirliği içerisinde olan firmaların, sofistike tedarikçilerin, kaliteli yabancı sermaye yatırımlarının ve bunun da ötesinde, bilim parkları, geniş akademik bir topluluk, meslek odaları, kalkınma ajansları gibi kurumların faaliyet gösterdiği metropol bölgeler dışsal ölçek ekonomilerinin kaynağıdır. Bu bölgelerde firmalar, geniş bilgi tabanı şeklindeki yerel dışsallığın faydalarını, içselleştirirler. Başka bir deyişle, bu tip bölgelerde daha fazla bilgi (kodlanmış ve örtük bilgi) parçasına ulaşabilen firmalar, daha fazla yeni bilgi kombinasyonu (yeni ürün, süreç, pazar vs.) oluşturma ve dolayısı ile artan getiri yaratma fırsatı elde ederler. Burada sözü edilen artan getiri üretim miktarsal ölçeği ile ifade edilen artan getiri değil, bilgiye dayalı artan getiridir.

Bilgiye dayalı artan getiri, “Bilginin Bölünemezlik” özelliğinden, -bilgi parçalarının bütünlülüğü, tamamlayıcılığı- kaynaklanmaktadır. Bilginin bu özelliği, yeni bilginin yaratılması süreci ile yeni bilginin kullanılması sürecinde farklılık göstermekte ve bu iki durum iki farklı artan getiri şeklinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Yeni bilginin yaratılması süreci

Yeni (teknolojik) bilgi yaratabilmek, bu sürecin girdileri olan ve birbirini tamamlayan farklı bilgi parçalarının tanımlanıp, entegre edilmesine bağlıdır. Geçmiş ve bugüne ait bilgi parçalarının yeniden kombinasyonu, yeni bilginin yaratılmasında anahtar role sahiptir. Bu sürece ilişkin verilebilecek en güzel örneklerden biri, otomobil sanayidir. Rekabet gücü yüksek bir otomobilin etkin üretimi, makine, elektrik, elektronik, kimya mühendisliği ile plastik, bilgi ve haberleşme, robot teknolojileri gibi çok sayıda alana ait bilgi parçalarının bütünleşmesiyle ortaya çıkan yeni bir kombinasyonun sonucudur. Bu süreçte girdiler ile çıktılar arasındaki ilişkinin, üretim sürecine sokulabilecek girdilerin çeşitliliği ile biçimlendiği, özel bir artan getiri türü söz konusudur. Çeşitli bilgi parçalarının bütünleşmesi sırasında ortaya çıkan sinerjik etki, “bütünün parçalarının toplamından daha fazla olmasına” (knowledge supermodularity), yol açar.

Yeni bilginin kullanılması süreci

Bu süreçte bilginin bölünemezliği, yeni bir (teknolojik) bilgi parçasının, farklı ürün ve süreçlerinde kullanılmasıyla ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Çıktıların çeşitliliği arttıkça veya kullanım alanı arttıkça, yeni bilgi parçasının yarattığı ekonomik etkiler de artmaktadır.

Örneğin, bio-teknoloji alandaki gelişmeler, gıda, tarım, ilaç, kozmetik gibi birçok alanda uygulanırken, bilgi ve haberleşme teknolojilerindeki gelişmeler hemen her ürün ve süreçte kullanılmaktadır. Bu süreçteki artan getirinin kaynağında, diğer süreçten farklı olarak, çıktılarının çeşitliliği vardır. Aynı bilgi havuzunu paylaşabilen (joint-use) faaliyetlerin çeşidi ve yeni teknolojilerin uygulanma olanakları ne kadar fazla ise, birim maliyetler de o kadar düşmektedir. Ortak kullanım nedeniyle ortaya çıkan bu avantajlı durum (economies of scope), bu süreçteki artan getiri şeklindedir.

Artan getiriye ortaya çıkararak geniş bilgi tabanını -farklı konularda uzmanlaşmış ekonomik faaliyetler, geniş bir akademik topluluk, bilim parkları vs.- bölgenin küresel ölçekte rekabet gücü kazanmasında önemli bir rol oynar. Bu nedenle bilgiye dayalı sanayileri ile küresel ölçekte rekabet gücüne sahip metropol bölgelerin geliştirilmesi, ulusal düzeyde sürdürülebilir büyüme politikasının en önemli araçlarından bir tanesidir.

Örneğin Türkiye için bilgiye dayalı artan getirilerin yaratılmasında önemli bir potansiyele sahip olan İstanbul, Ankara ve İzmir imalat sanayine baktığımızda, Ankara hariç, anahtar sanayilerin işyeri ve çalışan sayısı ile yaratılan katma değer açısından OECD sınıflamasına göre, düşük ve orta teknoloji sanayilerde yoğunlaştığı aşağıdaki tablolarda görülmektedir (OECD, Kaya 2006).

Tablo 2. İstanbul İmalat Sanayi Toplamında Anahtar Sanayiler (%)

	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı	Katma Değer
Yüksek Teknolojili Sanayi	2,82	7	18,25
Orta-Yüksek Teknolojili Sanayi	9,6	9,86	11,28
Orta-Düşük Teknolojili Sanayi	11,26	7,9	5,45
Düşük Teknolojili Sanayi	43,01	42,53	26,46

Tablo 3. Ankara İmalat Sanayi Toplamında Anahtar Sanayiler (%)

	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı	Katma Değer
Yüksek Teknolojili Sanayi	2,71	6,84	10,61
Orta-Yüksek Teknolojili Sanayi	15,08	17,92	19,49
Orta-Düşük Teknolojili Sanayi	11,31	9,77	7,68
Düşük Teknolojili Sanayi	13,19	10,7	11,94

Tablo 4. İzmir İmalat Sanayi Toplamında Anahtar Sanayiler (%)

	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı	Katma Değer
Yüksek Teknolojili Sanayi	0,88	0,43	0,09
Orta-Yüksek Teknolojili Sanayi	12,73	15,52	9,4
Orta-Düşük Teknolojili Sanayi	6,86	7,48	42,41
Düşük Teknolojili Sanayi	9,89	21,07	14,45

SONUÇ

Küreselleşme bölgesel politikalarda yeni bir paradigma arayışına yol açmış ve sonuçta bölgelerin rekabet gücünü arttırmaya odaklanan yeni bir paradigma geliştirilmiştir. Yeni paradigmada, bölgenin arz yapısının güçlendirilmesi, bölge dışından yatırımcıların çekilmesi, karar verme sürecinin desantralizasyonu, bölgeye özgünlük, insan sermayesi, sosyal sermaye, yerel iş kültürü, bilgi transfer networkleri, üretim faktörleri ve sisteminin kalitesi, bölgesel deneyimlerden öğrenme, yenilikler gibi kavramlar, ön plana çıkmıştır. Bugün birçok ülkede söz konusu kavramlar çerçevesinde bölgelerin gelişmişlik farklılıkları göz önünde bulundurularak hazırlanan farklı bölgesel politikalar ile bölgelerin rekabet gücü artırılmaya çalışılmaktadır. Bu yeni dönem bölgesel politikalarda az gelişmiş veya önemli sosyal ve ekonomik sorunları bulunan bölgeler kadar, metropol bölgelerin de rekabet gücünün artırılmasına önem verilmektedir.

Metropol bölgeler ulusal ekonomik büyümenin motoru ve bilgi kaynaklarının, öğrenmenin ve artan getirinin merkezidirler. Artan getiriyi ortaya çıkaran geniş bilgi tabanı- farklı konularda uzmanlaşmış ekonomik faaliyetler, geniş bir akademik topluluk, bilim parkları vs- bölgenin küresel ölçekte rekabet gücü kazanmasında önemli bir rol oynar. Geniş bir bilgi tabanı ilk aşamada büyük çapta üretim yapan ve farklı bilgi parçalarını bir araya getirerek katma değeri yüksek ürünler üreten firmaların bölgeye çekilmesini sağlar. Gelen her yeni firma bilgi havuzunun genişlemesine yol açar. Bilgi tabanının genişlemesiyle birlikte bu bilgi tabanına dayalı uygulama alanları artar ve sonuçta yerel endüstriyel faaliyet çeşidi çoğalır.

Bir incubator haline dönüşen bu bölgeler özellikle farklı alanlarda faaliyet gösteren ve katma değeri yüksek ürünler üreten KOBİ'lerin kurulması yönünde önemli bir teşvik sağlar. Tüm bu süreçler göz önüne alındığında, metropol bölgelere yönelik kalkınma politikaları oluşturulurken, var olan bilgi havuzunu güçlendirecek yönde bir strateji belirlenmesi çok önemlidir. Çünkü küresel ölçekte ve bilgiye dayalı sanayileri ile rekabet gücüne sahip metropol bölgelerin geliştirilmesi, ulusal düzeyde sürdürülebilir büyüme politikasının en önemli araçlarından bir tanesidir.

Örneğin Türkiye için bilgiye dayalı artan getirilerin yaratılmasında önemli bir potansiyele sahip olan İstanbul, Ankara ve İzmir imalat sanayine baktığımızda, Ankara hariç, anahtar sanayilerin işyeri ve çalışan sayısı ile yaratılan katma değer açısından OECD sınıflamasına göre, düşük ve orta teknoloji sanayilerde yoğunlaştığını görmekteyiz (OECD, Kaya 2006).

Bu nedenle bugün Türkiye’de kalkınma ajansları kurulurken, üzerinde durulması gereken en önemli konulardan bir tanesi, ajanslar tarafından geliştirilecek stratejik planlarda bölgenin sahip olduğu kaynakların, uzun dönemde bölgeye hangi düzeye (küresel/ulusal) rekabet gücü kazandırabilecek kapasitede olduğu ve buna göre önceliğe sahip olacak yatırım alanlarının yer alması çok önemlidir.

KAYNAKÇA

- Amin, A. ve Thrift, N. (1996). “Living in the Global” .In A. Amin and N. Thrift (Ed.) *Globalization, Institutions, and Regional Development in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Antonelli, C. (1999). “The Evolution of the Industrial Organisation of the Production of Knowledge”. *Cambridge Journal of Economics*. 23:243-260.
- Antonelli, C.(2001). *The Microdynamics of Techonological Systems*. Routledge. London.
- Antonelli, C.(2003a). *The Economics of Innovation, New Techologies and Structural Change*. Routledge, London.
- Antonelli, C.(2003b). “Innovation and Urban Regions as National and International Nodes for the Transfer and Sharing of Knowledge”. *Regional Studies*. 37 (6/7):595-607.
- Asheim, B.T. ve Dunford, M. (1997). “Regional Futures”. *Regional Studies*. 31 (5). Ss: 445-457.
- Brakman,B. Gretsens,H. Marrewijk,C. (2003). *An Introduction to Geographical Economics*. Cambridge University Press.
- Bristow, G. (2005). “Everyone’s a ‘winner’: problematising the discourse of regional competitiveness”, *Journal of Economic Geography* 5 (2005) pp. 285–304
- Cambridge Econometrics (2003). *A Study of the Factors Determining Regional Competitiveness in the EU*. European Commission, Brussels.
- Cook, P. ve Kirkpatrick, C. (1997). ”Globalization, Regionalization and Third World Development”,*Regional Studies*. 31(1). 55-66.
- Dunning, J.H. (1988) “The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Possible Extensions”, *J. Int. Bus. Studies*, 19, 1-31.
- Dunning, J.H. (1994). “Re-evaluating the Benefits of Foreign Direct Investment”. *Transnational Corporations*. 3(1). Ss: 23-51.
- Erdut, Z. (1998). *Rekabetin İşgücü Piyasasına Etkisi*. İzmir. Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası.
- Ertugal E. (2005a), “Europeanisation of Regional Policy and Regional Governance: The Case of Turkey”, *European Political Economy Review*,3(1).

- Ertugal E. (2005b), "Strategies for Regional Development: Challenges facing Turkey on the Road to EU Membership", *Turkish Policy Quarterly* 23.10.2005.
- Gardiner, B. (2003). "Regional Competitiveness Indicators for Europe - Audit, Database Construction and Analysis". Regional Studies Association International Conference.Pisa.
- Gardiner, B., Martin, R. ve Tyler, P. (2004). "Competitiveness, Productivity and Economic Growth Across the European Regions". *Regional Studies*. 38(9):1045-1069.
- Hamdani, K. (1995). Introduction. In J. Dunning ve K. Hamdani (Ed.). *Globalization and Developing Countries*. Birleşmiş Milletler.
- Ivarsson, I. (1996). "Small Foreign-Owned Affiliates in Sweden: An Empirical Survey of Purchasing Performance". In C.Collis ve F.Peck (Ed.). *Industrial Restructuring: FDI and Regional Development*. London: Regional Studies Association.
- Kaya, A. (2006), "Regional Specialization and Location of Industrial Activity in Turkey", Paper Prepared for Regional Studies Association International Conference, 8th and 9th June 2006, Belgium.
- Kitson, M., Martin, R. ve Tyler, P. (2004). "Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept?". *Regional Studies*. 38(9): 991-999.
- Kumral, N. (2001). *Doğrudan Dış Yatırımlar ve Bölgesel Kalkınma: Ege Bölgesi İmalat Sanayi Örneği*. Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:2.
- Krugman, P. (1994). "Competitiveness: A Dangerous Obsession"., *Foreign Affairs*, Vol.73(2): 28-44.
- Pezzini, M. (2003). *Cultivating Regional Development: Main Trends and Policy Challenges in OECD Regions*, OECD.

ESKİ BİR MUAMMAYA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI: BÖLGE PLANLAMA VE KALKINMA

Doç. Dr. M. Melih PINARCIOĞLU
ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

GİRİŞ

Son yirmi küsur yıldır bölge plancıları artık yerel kalkınmanın ana aktörü değiller. Devletin iktisadi hayatın temelinde olduğu dönemin 80'lerde kapanmasıyla birlikte plancılar yerlerini girişimcilere bırakıp, kalkınmanın “kolaylaştırıcısı” (facilitator) rolüne alışmaya çalışıyorlar.

Ben bu konuşmamda işte bu rolün nitelikleri üzerinden yola çıkarak, bazı önemli noktaları dikkate almaya çalışacağım. Bunlar, “kolaylaştırıcı pozisyonlarda iç dinamiklerin kavranması”, “sabit referanslı bakışlardan akışkan bilgi yönetimine geçiş” ve “plancıların kalkınmayı neredeyse çatışmasız hale getiren algılama ve davranışları” olacak. Bu noktalarda tahlil ve marifet açısından oluşan sorunlar ve bu sorunların aşılmasında adil ve ikna edici planlama anlayışının gerekliliği, bu konuşmamın temel eksenini oluşturacak.

BÖLÜM 1

Dış dinamiklerle yerelliğe müdahale edilmesi ve bunu yaparken devletin kontrol ettiği kaynakların ön planda olması, plancılara geleceğin tasarımında çok büyük bir hareket alanı bırakmıştı. Bu geniş alan ve teknik aklın kontrolünde oluşan sorumluluklarla dolu müdahale mantığı geçmişte kalmış bir sadâ artık. Daha dar ve sorumlulukların sınırlı olduğu bir alanda farklı aktörler ve çıkar grupları içerisinde iletişimsel aklı ön plana çıkaran bir müdahale mantığı yeni döneme damgasını vuruyor. Bunun için bizzat plancılarının sosyal girişimcilik göstererek, koordineli davranışları yaratacak ve biçimlendirecek sorumluluklar almaları, bilinen ifadeyle “aşağıdan yukarı gelişme dinamiklerinin işleminde kolaylaştırıcı” olmaları bekleniyor.

İç dinamiklerin ivmesini artırmaya yönelik kolaylaştırıcı rolün başarısında tahlil ve marifetin niteliği önemli bir kıstas oluşturuyor. Başka bir deyişle, kalkınma açısından yerelin somut bilgisinin doğru tahlil edilmesi ve bu tahlilin yerel kalkınma pratiğine anlamlı şekilde aktarımı, kalkınmanın ana aktörlerinin rollerini daha iyi oynayabilmesi, yani kısaca marifetin görülebilmesi için gerekli. Tahlil ve marifet dengesinin kurulması ise kalkınma aktörleri için ikna edici bir gelişme perspektifi ortaya koymaktan ve bu perspektifte koordineli davranışların sergilenmesini, ittifakların oluşumunu sağlamaktan geçmekte. Bu denge anlamlı şekilde kurulmayınca hem kalkınma aktörlerinin zaten bildiğini tekrar söyleme (yani malûm-u ilân) hem de mekânsal ve toplumsal adalet anlayışında eksiklik olarak tanımlanabilecek sorunlar karşımıza çıkıyor.

Marifet odaklı bir tahlil için yerelin ve yerelliğin anlaşılması elbette plancılar için temel ödev. Küresel ilişkilerde her bölgenin yol aldığı patika -benzerlikler olsa da- farklılaştığı, süreç içinde kalkınmanın aktörlerinin hassasiyetleri ve niyetleri değişebildiği için bu ödevin kolay olmadığı söylenebilir. Bunun için ilk başta yerelin farklılaşan yönlerinin yani bağlam bağımlı yapısının tahlili lazım.

Böyle bir tahlil için elbette kuramsal bir bakış açısı gerekiyor. Son dönemlerde üretilen kuramsal bakışlarının temel ortak noktalarının yerel başarı öykülerine odaklanmak olduğu söylenebilir. Herhangi bir dışsal müdahale olmadan küresel ilişkilerle bir şeklide bütünleşen yerlerde elde edilen başarıyı, başka yerlere tahvil edebilmenin sınırlarını arayan bu bakış açılarını genelleştirmenin ne kadar mümkün olduğu sorusu gayet önemli. Kendiliğinden oluşan başarılı pratiklerin gözlenmesi ve nihayetinde yapılan rasyonalizasyonlar gelişmenin nasıl olduğuna ilişkin nedensellik kurgusu yaratıyor. Bu kurguda kuramsal bakışın temelini oluşturan zorunluluk ilişkileri ile daha kazaî ilişkilerin bileşkelerinin ayrıştırılmadığı bir nedensellik ortaya çıkıyor. Çok belirlenimli ve bağlam bağımlı bu yapıda sonradan rasyonalize edilen nedensellik, kazaî süreçlerden fazlasıyla etkilendiği için evrensel sonuçlar çıkarmamız, dolayısıyla bu bağlamlarda elde edilen bilginin dolaysız transferi zorlaşıyor.

Başarının tahliliyle oluşturulan bölge kalkınma yaklaşımları başarıdaki marifeti idealize edip genelleştiriyorlar. Yaptığı sonradan rasyonalizasyonlarla marifetin sırrını çözdüğünü sanan plancı ise farkında olmadan bir simyacılık süreci başlatıyor. “Belirlenen ideal duruma ne kadar yakın olunduğu” ya da “bu ideal duruma başka bir bölgede nasıl ulaşılır” sorularının hâkim olduğu bir planlama yaklaşımı yerelliklerin farklılaşan yönlerini kavramakta zorluklar taşımaya başlıyor.

Bağlam bağımlı kuramsal bakış açılarında verili kavramları olduğu gibi kullanmak ise zaten sorunlu. Bağlam bağımlılık belli zamana ve mekâna ait toplumsal koşulların ürünü olduğu için, o toplumsal koşullarda oluşmuş kavramları genel kavramlar olarak kullanırken dikkatli olmak gerekiyor. Eğer aşağıdan yukarıya doğru bir planlama marifeti isteniyorsa yerellikleri ve yerelliklerin farklılaşan süreçlerini idealize etmeden anlamak, bu farklılaşmayı yaratan içsel dinamikleri çok

iyi kavramak durumundayız. Kısaca yerel aktörlerin pozisyonları manevraları, yerel odaklaşmaları, farklılaşan niyet kümelenmelerini anlamak zorundayız.

Bu durum özellikle Türkiye’de ciddi olarak gündemde olan kalkınmanın aktörünün bulunmadığı mekansal kilitlenmeleri anlamak ve onları aşmak için de çok önemli. Küresel akımlarla etkileşime giremeyen mekânlarda kalkınma için gerekli kararlı bağlılıkların kurulamaması, sosyal tercih açısından kilitlenmelerin oluşması, bizzat aktör yönelişi yaklaşımları gündeme getiriyor. Aktörlerin niyetlerinin tahlili sonucu kalkınma için gerekli niyet kümelerinin şekillendirilmesi, aktör eylem birlikteliğinin kurulması için aktör-temelli yaklaşımlar bölge planlamanın şu anda pek alışık olmadığı tartışmaları da gündeme taşıyor

Kısaca aşağıdan yukarıya planlama süreci stratejik kolaylaştırıcı müdahaleler için içsel dinamiklerin çok iyi kavranmasına ihtiyaç duyuyor. Bu konuda yapabileceğimiz aslında iki temel görev var. Birincisi, bağlam bağımlı yapıların tahlilinde korkmadan kendi kavramlarımızı üretmek, kendi sözümüzü söyleyebilmek. İkincisi ise stratejik müdahaleler için gerekli yerel somut bilgiyi sürekli ve sistematik olarak işleyebilecek ve tahlil edebilecek sosyal teknolojiler geliştirebilmek.

BÖLÜM 2

Sadece yerelin tahlili marifet için yeterli değil. Yeni dönemde dış koşulların varsayımsal olarak sabitlendiği alışlageldik müdahale mantığı artık, yerel üstü akışkan bilginin yönetilmesine ilişkin olarak yeniden şekillenmek durumunda.

Girişimcilerin toplumsal değişimin temel aktörlerinden biri olarak sahneye çıktığı yeni dönem, riskli ve son derece değişken bir yapının izlerini taşıyor. Değişim ya da yeniden yapılanma, salt yapısal değişikle de sınırlı değil. Süreç içerisinde yapı ile insan eylemi arasındaki ilişkinin kendisi de değişime uğruyor. İnsan eylemi, içinde bulunduğu yapısal ilişkilerin sınırlarını değiştirebilme kapasitesini artırıyor, yapısal sınırların kontrolünden kaçış noktalarını daha kolay bulabilmeye başlıyor. Bu durumda, istikrarlı ve uzun erimli yapısal durumlardan daha çok, eylem ve yapı arasındaki oynak ve esnek ilişki sonucu değişken durumlar ortaya çıkıyor.

Küresel akışkanlığın açık uçlu yapısı ve sürekli genişleyebilmesi, bir yandan belli bir esnekliği ve her an değişebilirliği sürekli hale getirirken, diğer yandan da güç ilişkilerini de paylaşılan bir konuma oturtuyor. Küresel akışkanlıklarda herhangi bir aktörün ne kadar güçlü olursa olsun tüm akışları kontrol edebilmesi mümkün değil. Bu süreçte güç ilişkisi sürekli olarak yeniden biçimleniyor. Dur durak bilmez biçimlenme sürecinde toplumlar, bölgeler, kentler kendilerini sürekli yeni fırsatlar ve tehditler karşısında bulabiliyorlar.

İstikrarsızlığın ve riskin kural olduğu bu akışkanlıklar döneminde, dış koşulların varsayımsal olarak sabit tutulup yerel için önceden belirlenmiş bir hedefe doğru çabaların biriktirilmesi artık pek mümkün değil. Bu nedenle “sabit referans

noktaları yaratmaya odaklı” kalkınma bakışlarından akışkanlıkların temel olduğu bakışlara geçiş gerekiyor.

Hâlbuki bölge planlama pratikleri hâlâ bu sorunu derinden yaşıyor. Bölge içine odaklanılan, karşılaştırmalı üstünlükleri dikkate alarak öncelikli yatırım alanlarının bulunmaya çalışıldığı planlarda “dış koşulların sabit olduğu” bir varsayım hâlâ varlığını sürdürüyor. Bu türden bir bilginin yeterliliği ise ciddi kuşkular taşıyor. Bölge planlamada üretilen bilginin tam aksine, dondurulmaya çalışan akışkanlıklar üzerinde yoğunlaşılması gerekiyor.

Böyle bir bilgi üretimi şu anda bölge planlamanın üstlendiği kolaylaştırıcı rol için gerekli olan bilgi. Lakin bu bilginin üretimi kolay değil inanılmaz hızla büyüyen bilgi havuzunda yön bulabilmek gayet zor. Öte yandan bilgiye ulaşmak gün geçtikçe kolaylaşırken, çığ gibi büyüyen bilginin kendisi değil, “bilginin yönetimi” güç haline geliyor.

“Kalkınma için bilgi yönetimi” ilk başta bir medeniyet projesinin varlığını gerektiriyor ve elbette bu konu bölge planlamanın sorumluluk alanını aşılıyor Ülkenin genel stratejisi şu an için, AB ortodoksisi yaratsa da, bölge plancıları dünyanın değişen güç dengelerini, yaşadığımız coğrafyayı ve bu coğrafyadaki gelişme koridorlarını dikkate alan bir perspektifi ortaya çıkartmak zorundalar. Stratejik olarak esnek ve belli bir ortodoksi içermeyen gelişme perspektifleri ilk başta, bilgi akış yönetiminde önemli bir saça ayağı oluşturuyor.

Bilgi akış yönetimi plancının kestirilebilir hedefler koyduğu, planlama ve uygulamanın birbirinden ayrıldığı planlama tekniklerini de zorluyor. Uzun dönemli hedefler ve buna uygun planlama önerilerinin akışkanlıklar dünyasına uyduğunu söylemek de zor. Planlama ve müdahalenin içiçe geçebildiği, stratejik hedeflerin de sürekli yeniden şekillenebilmesine imkan tanıyan sosyal teknolojilerin nasıl oluşturulacağı üzerine düşünmek gerekiyor.

Bilgi akış yönetimi, stratejik bir bakışla ulusal ve uluslararası bilgi akışını kontrol ederken, aynı zamanda yerel dinamiklerle etkileşime gireceği bir sistemi oluşturabilir. Bu etkileşimde sorunları ve olanakları tespit ederek rekabetçi stratejilerin oluşturulması için gerekli müdahale alanlarını saptamak mümkün olabilir. Bu planlama tekniğinde, aktör eylem birlikteliğini kuracak, uygulanabilecek eylemlerin nasıl olması gerektiğini sistematize edecek, sonuçları işleyip yeniden şekillendirecek bir yöntem hedeflenebilir.

Yerelliklerin küreselleşmenin getirdiği riskli ve değişken piyasa koşullarında rekabet gücünü arttırmaya dayalı bir kalkınma anlayışı içinde yerelliklerin yarışması gündeme geliyor. Yerelliklerin girdiği rekabetin kuşkusuz yararlı yönleri de var; ama yerel rekabet ülke sathında alansal olarak yapılacak bir koordinasyonla desteklenmediği zaman, çeşitli olumsuzlukları da beraberinde getiriyor. Birbirleriyle yarış içindeki yerelliklerin farklı pozisyonları ve sahip olduğu farklı dönüştürme kapasiteleri, böyle bir koordinasyon sistemine ihtiyacı artırıyor. Rekabet eden ye-

relliklerin farklı pozisyon ve kapasitelerini dikkate alıp, rekabetin mümkün olduğunca sıfır toplamı bir oyuna dönüşmemesini sağlayacak ve belki de en önemlisi, kalkınmanın ülke genelinde paylaşılması ilkesini gözetecek bir koordinasyona ihtiyaç var. Bilgi akış yönetimi bu koordinasyon için de elzem görünmekte.

Kısaca tüm enerjini özellikle bölge içine odaklanırken harcayan, dış koşulları sabitleyen bir bakış açısı yerine, akışkanlıkların bilgisini yönetebilen, alansal bağlantıları ve mekansal koridorları takip edip, akımların şekillenmesine katkıda bulunabilen bir yaklaşımın gerekliliği günden güne artmakta.

BÖLÜM 3

Neredeyse çatışmasız bir mekânsal planlama anlayışı bölgesel kalkınma bakışlarına son yirmi yılda iyice hâkim olmuş görülüyor. Mekânsal sınırlar çerçevesinde sosyolojik bir kimliğe tahvil edilen “birlik ruhuna” bağlı olarak, kalkınmanın nihaî olarak herkesi olumlu etkileyip, fayda getireceği bir gelecek, kuramsal çabalarda genelde resmedilmeye çalışılıyor. Bu bakış açısı bölgesel kalkınmada içsel dinamikleri dikkate alan yaklaşımlardaki idealleştirme çabalarının bir başka özelliği olarak görülebilir.

Yılların imbiğinden geçmiş dayanışma ve güven temelli bir yerel kültür, bu kültürde oluşan ve sözün bittiği yerde bile açık olan iletişim kanalları, iç dinamiklerin ön planda olduğu kalkınma için elbette hayati önemde. Kalkınma için gerekli olduğu düşünülen bu türden “birlik beraberlik” ortamında her çıkar grubunun tatminine dayalı bir süreç yaşanacağından hareketle, çatışma ihtimallerinin azalacağı varsayılabilir. Ya da çatışma temayülleri olsa bile kalkınmanın sağlayacağı yerel temayüz etkisi herkesi içine alacak bir dalgayı meydana getirebilir.

Lakin bu tip dalgalar, genelde plancılar tarafından yaratılmayıp kendiliğinden oluşuyor; özünü çıkarıcı insan tipinin oluşturduğu dünyada ise bu “nedrete” tekabül ediyor. Planlanarak değil, kendiliğinden oluşan bu dalgaların sürekli olmadığını da pratik hayat bize gösteriyor. Dayanımcı bir rekabet içinde yerel kültürel hassasiyet ve niyet ortaklığının sağladığı sosyal rasyonellikler sürekli olarak yeniden şekilleniyorlar. Bu tipten bir dayanışmacılık *Kant’ın kategorik yasaının* izdüşümünde oluşan ahlaki bir pozisyon da değil çoklukla. Burada söz konusu olan daha çok kişisel çıkarların doğrultusunda oluşmuş kolektif bir verimlilik.

Bu niteliğiyle kolektif verimlilik, bireylerin koşullarına uyduğu sürece sürdürülebiliyor. Yerel güç dengelerinin değişimi, kalkınmada oluşan tıkanıklıklar, kolektif verimliliği ortadan kaldıracak. Bunun örnekleri dünyada ve Türkiye’de görülmeye başlandı artık. Kolektif verimlilik yüksek olduğu sürece gizlenebilen çatışmalar, artık şimdi rahat izlenebilir hale gelmeye başladı.

Özellikle ucuz emek üzerinden yapılan kalkınma kurgularında çatışma potansiyelleri çok önemli. Ya da son yıllarda reorganizasyon sürecine giren tarımda görülen ve görülebilecek çıkar çatışmalarını da algılamamız gerekiyor. Çatışma teme-

linde oluşturduğumuz kurgularımız, kalkınmanın mümkün olduğunca yatay yani adalet eksenini ihmal etmemeyi amaçlamalı. Mümkün olduğunca hiç bir grubu feda etmeden yapılacak kalkınma stratejilerinin oluşturulması, çatışmaların algılanması, ve bunun için sağlam ahlaki pozisyonların oluşturulması gerekli. Kalkınmayı sadece sayısal göstergeler üzerinden değil, attığımız her adımın pozitif ve negatif etkilerini dikkate alabilecek süreç etiği yaklaşımı (deontology) üzerinden kurgulamakta yarar bulunacak.

Özellikle giderek derinliğini ve etkisini artıran yoksulluk sorunu bu konuda ısrar etmemizin önemli bir sebebi. Artık yoksulluk sadece sayısal olarak artmıyor, nitelik değiştiriyor. Gittikçe daha kuralsız hale gelen, bugüne kadar yoksullukla tanışmamış kitleleri de içine alan, kitlelerin bireysel ve kolektif yapabilirliklerin kaybedebildikleri bir yoksulluk riski ciddi olarak karşımızda. Böylesine bir süreçte kalkınma, yoksullukla başedebilme faaliyetlerinden bağımsız düşünülemez. Bu nedenle, her kesimden insanın yapabilirlikleri ile bölgelerin dönüştürme kapasitelerini arttıracak, insani ve mekansal anlamda adaletli bir dünya arayışına uygun politikalar geliştirilmesine belki de en fazla şimdi ihtiyacımız var.

Özetle, bölgesel kalkınmada kolaylaştırıcı rolümüzü hakkıyla yapmak kolay değil, marifete geçebilmek için de hayli uzun yolumuz olduğu görülüyor.

BÖLGESEL KALKINMA ARAÇLARI İLE KALKINMA AJANLARININ UYUM, İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYONU

Naci AKIN

TOBB İş Geliştirme ve Yatırım Danışmanlığı Müdürü

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL GELİŞME

Bölgesel Gelişme Kavramı Üzerine

Bölgesel gelişme ya da bölgesel kalkınma kavramının klasik tanımında, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesi ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına vurgu yapılmıştır. Bu tanım çerçevesinde Türkiye'de de bölgesel gelişme stratejileri, kalkınmada öncelikli yöreler politikaları üzerine bina edilmiştir. Buna göre; alt yapı yatırımları ile teşviklerin gerice yörelere aktarılması temel politika olarak benimsenmiştir. Bu güne kadar tüm Cumhuriyet Hükümetlerinin programlarında bu hususlara yer verilmiş, planlı kalkınma dönemine geçişle birlikte de tüm kalkınma planlarında yer almıştır.

Çağdaş bölgesel gelişme kavramı yaklaşımında ise, klasik tanımda yer alan bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesi amacının yanı sıra, özellikle AB üye ve aday ülkeleri arasındaki gelişmişlik düzeylerinin birbirlerine yaklaştırılması, bölgelerin kendi içindeki kırsal ve kentsel gelişmişlik düzeyleri farklılıklarının giderilmesi, bölgelerin global rekabet güçlerinin artırılması, yerel dinamiklerin harekete geçirilerek bölgesel potansiyelin değerlendirilmesi, ve ülkelerin topyekun kalkındırılması amaçlanmaktadır.

Bunun doğal sonucu olarak da, bölgesel gelişme sadece geri kalmış yörelerin kalkındırılmasına yönelik çabaları değil tüm bölgelerin sürdürülebilir ve global rekabete dayalı bir kalkınma çabasına girmesini ve özellikle özel sektör ve yerel yönetimler ile diğer bölgesel aktörlerin süreçte yer almasını sağlayacak bir yerelleşme ve bölgeselleşme politikalarının uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir. BKA'lar işte bu değişim sürecinin bir ürünüdür.

BJA'lar öncesindeki durum

Bölgesel kalkınma çabaları yukarıda sözünü ettiğimiz klasik yaklaşım çerçevesinde tüm Cumhuriyet Hükümetlerimizin programlarında ve beş yıllık kalkınma planlarında yer almıştır. Gerçekten bu çabalar iyi niyetli ve takdire şayandır. Merkezi yönetim tarafından hazırlan planlar, programlar ve politikalar doğrultusunda bu bölgelere yatırımların yönlendirilmesine çalışılmıştır.

Ancak, bu çabalar bölgesel gelişmenin temel amaçlarından olan bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını ortadan kaldırmadığı gibi bu bölgelerin kalkınmasına da ciddi anlamda bir katkı sağlamamıştır. GAP projesi gibi, çok yönlü, çok amaçlı ve çok araçlı entegre bir programın dışında başarılı sonuç veren başkaca da bir proje hayata geçirilememiştir.

Bunun başlıca nedenleri arasında plan ve programların merkezden hazırlanması, yerel ihtiyaç ve potansiyelin yeterince ortaya çıkarılamaması, ayırım gözetmeksizin geri kalmış yörelerde tek tip teşvik ve destek politikalarının uygulanmış olması, sektörel ve bölgesel farklılıklara dayalı politikaların gözetilememesi, yerel dinamiklerden yararlanılamaması, kamu kesimi ile özel sektör, yerel yönetimler ve üniversiteler arasında işbirliği ve koordinasyonun tesis edilememiş olması sayılabilir.

Bunun sonucunda, geri kalmış yöreler arzu edilen düzeyde kalkınmadığı gibi, gelişmiş bölgeler haricinde, bu bölgelerin dışında kalan orta halli bölgeler ise geri gitmiştir.

Sivil İnisiyatifler

Kalkınmada öncelikli yöreler politikaları ve belirli dönemlerde çıkarılan özel teşvik kanunları ile yönlendirmeye çalışılan bölgesel gelişme çabaları, kapsam dışında kalan bölgelerde olumsuz etki yarattığından bu bölgelerin kalkınmasına yönelik sivil inisiyatifler devreye girmiştir. Böylece, bir anlamda bugünkü kalkınma ajanslarının da ilk temelleri atılmıştır.

Bu oluşumlar, genellikle illerde ve bölgelerde ticaret ve sanayi odaları ile yerel yönetimlerin girişimleri ile yerel dinamikleri harekete geçirmiş, vakıflar, dernekler, şirketler, güç birliği Holdingleri, bölgesel platformlar şeklinde örgütlenmiştir. Bu konu diğer bildirimlerde ayrıntılı olarak ele alındığından detaylarına inmeyeceğiz. Bunların başlıcaları arasında, EGEV, BAGEV, Mersin Kalkınma Ajansı, Kelkit Platformu gibi oluşumlar sayılabilir.

Bölgesel Gelişmenin Temel Araçları

Bölgesel gelişme kavramındaki yeni bakış açısıyla birlikte, bu konu tüm dünyada artan oranda bir ilgi odağı haline gelmiştir. Bu hem teorik tartışma zemininde hem de politika ve uygulama alanında kendini göstermektedir. Küreselleşme eğiliminin hızla artması, rekabete dayalı kalkınma stratejilerinin öne çıkması, bölgelerin de, kendi kalkınmalarını sağlayacak stratejilerinin geliştirilmesinde, merkezi

yönetimin dışında kaynak yaratma, işbirliğini geliştirme, bilgi ve teknolojiden yararlanma çabalarına hız kazandırmıştır.

Bu, merkezi hükümetlerin de bir takım kamusal hizmetlere ilişkin yetkilerini yerel yönetimlere aktarmasına, bölgesel gelişmeye ve inovasyona daha fazla kaynak ayırmasına, yerel dinamiklere ve sivil inisiyatiflere daha fazla destek sağlamalarına, neden olmuştur.

Bunun doğal sonucu olarak bölgesel gelişmenin temel araçları da büyük önem arz etmeye başlamıştır. Dünya uygulamaları dikkate alındığında, bölgesel gelişmeyi destekleyici temel araçlarda çok çeşitlilik gözlenmektedir. Çok sayıda, farklı niteliklerde ve farklı işlevlerdeki bu araçlar giderek önemini daha da artırmaktadır.

Bölgesel Kalkınma ajanslarından, girişim sermayesi ve iş meleklerine, sanayi bölgeleri, teknokentler, teknoparklar, iş geliştirme merkezleri, kuluçkahaneler, iş kümelerine, kadar bir dizi yeni araçlar önemini artırmaya başlamıştır. Bir de bunlara oda ve borsalar, üniversiteler, yerel yönetimler gibi geleneksel araçları eklediğimizde bölgesel gelişme araçlarının ne kadar çeşitli olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Henüz ülkemizde uygulaması olmayan veya henüz çok yeni olup belki birçoklarımızın dahi haberdar olmadığı girişimciliği desteklemeye yönelik yeni yeni bölgesel gelişme araçlarının da var olduğunu belirtmek isterim. Sempozyumun bu kısa süresi içerisinde bunları detaylandırmak çok fazla yararlı olmayacaktır. 9. Kalkınma planı Bölgesel Gelişimde Temel Araçlar ÖİK raporunda bunlar çok detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları, bu araçlardan sadece bir tanesi, ama belki de işlevi ve yapısı itibarıyla de en önemlisidir diyebiliriz. Zira bir anlamda BKA'lar tüm diğer araçları yönlendirebilecek, temel strateji ve politikaları, plan ve programları hazırlayacak veya hazırlatacak, kaynakların etkin kullanımını ve adil dağılımını sağlayacak, yerel potansiyel ve ihtiyaçları belirleyecek, diğer araçlarla işbirliği ve uyumu gerçekleştirecek bir koordinasyon merkezi niteliği taşımaktadır.

Esasen, bölgesel gelişimde başarı elde edilmesinin ön şartı da BKA'ların diğer araçlarla uyumlu, koordineli ve işbirliği içinde çalışması ve temel görevleri etkin bir şekilde yerine getirmesidir.

Bölgesel Gelişimde Koordinasyon Sorunu

Türkiye'de merkezi planlama anlayışı uzun yıllar bölgesel gelişmeye yönelik uygulamaların kamu eliyle yürütülmesine ve yönlendirilmesine neden olmuştur. Beş yıllık kalkınma planları bölgesel politikaların içeriğini ve ana yaklaşımını belirleyen temel dokümanlar olmuşlardır. Ancak kalkınma planları, bölgesel kalkınma politikalarını tasarlama, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında yetersiz kalmış; yatırım programları ve bütçeler bu anlamda bölgesel politikaların belirleyicisi haline dönüşmüştür. Bu planların ve programların hazırlanmasında, temel ihtiyaçların ve potansiyelinin belirlenmesinde bölge halkının ve bölgesel aktörlerin rolü ise son derece sınırlı kalmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da vatandaşlar

da her şeyi devletten bekleme alışkanlığını edinmişlerdir. Buna mukabil, Ankara her şeyi yöneten ve yönlendiren konuma gelmiş, yerel bürokrasi ise sınırlı orandaki yetkilerini dahi kullanmayarak Ankara'nın direktifleri ile hareket eder hale gelmiştir. Bunun doğal sonucu olarak da siyasi tercihler ön plana çıkmış, tuttuğunu koparan yatırımları bölgesine çekebilmiş, dengeli bölgesel gelişme yerine atıl yatırımlar belli merkezlerde kümelenmiştir.

90'lı yıllardan itibaren ise, gerek serbest piyasa ekonomisinin iyice yerleşmesi, özelleştirmenin artması, kamu yatırımlarının hız kesmesi, küresel rekabetin ön plana çıkması ve gerekse yerel yönetim reformlarının konuşulmaya başlaması ve kamu yönetiminde ademi merkezizetiğin yavaş yavaş benimsenmeye başlaması gibi nedenlerle yerel ve bölgesel aktörler de bölgesel gelişmede daha aktif rol oynamaya başlamışlardır. Oda ve borsalar daha etkin görevler üstlenmişler, sivil örgütlenmeler de yavaş yavaş sürece girmişlerdir.

Günümüzde hem iş dünyası örgütlerinin ve hem de sosyal amaçlı STK'ların artan oranda bölgesel gelişmede rol oynamaya başlamasının yanı sıra katılımcılık anlayışının da bölgesel gelişmede temel ilke haline gelmesi sivil inisiyatiflerin bölgesel gelişme konusundaki işlevlerini zenginleştirmiştir.

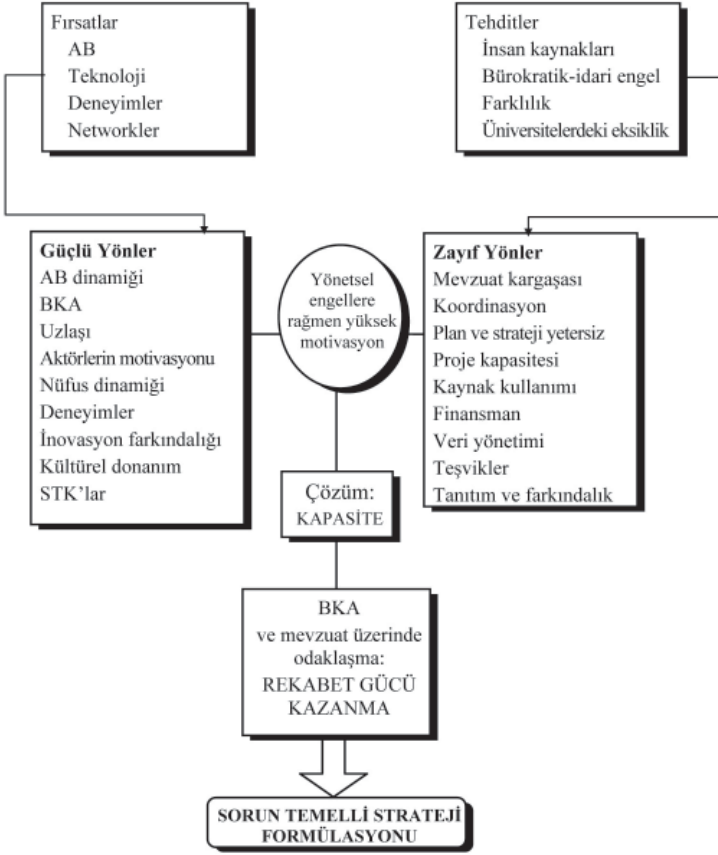
Ancak, özel kesimin dinamizmine yetişemeyen yerel kamu yönetiminin zaten kendi arasında dahi yerleştiremediği işbirliği ve koordinasyon anlayışında yetersiz kalması giderek önemli bir sorun haline gelmiştir. Bir de buna mevzuatın henüz yeteri düzeyde düzeltilememiş olması eklenince işbirliği ve koordinasyondaki yetersizlik bölgesel gelişmenin önünde önemli bir engel olarak durmaktadır.

9. Kalkınma planı çalışmaları çerçevesinde Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar Özel İhtisas Komisyonu bünyesinde gerçekleştirilen SWOT analizinde bu sorun mevzuat karmaşası ile birlikte zayıf yönlerin en başında gelmiştir.

Raporda koordinasyon sorunu ile ilgili olarak şu bulgulara yer verilmiştir:

Mevzuat ile uygulamadan kaynaklanan koordinasyon ve iletişim yetersizlikleri

- Yetki kargaşası, çelişen mevzuatlar, eşgüdüm eksikliği
- Koordinasyonun yönetimle eşdeğer görülmesine bağlı darboğazlar
- Merkezi ve yerel kamu kurumları arasındaki işbirliği ve koordinasyon eksikliği
- Bölgesel hedefler üzerinde uzlaşımın olmaması
- Mevzuatta koordinasyon tanımının açık olmamasına bağlı yetki ve görev kargaşası
- Merkezi ve yerel kamu kurumlarının bireysel hareket etmesi
- Merkezizetiğe bağlı yetki ve sorumluluk paylaşmama isteği
- Eylem aşamasında uyum ve birliktelik eksikliği

Şekil 1. GZFT Analizi Bulguları

KOORDİNASYON VE İŞBİRLİĞİ AÇISINDAN BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI VE YAPISAL AVANTAJLARI

Bölgesel Gelişimde koordinasyon ve işbirliği eksikliği ile ilgili olarak ÖİK raporunda sıralanan GZFT bulgularının çözümünde en önemli görev Ajanslara düşmektedir. Yukarıdaki şekilde sistematik olarak belirtilen çözüm önerisinin başarıya ulaşması için Ajansların yapısı önemli bir avantajdır. BKA'ların yönetim yapısı Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve Özel kesimin birlikte karar alacağı bir şekilde tasarlanmıştır. Üç büyük il için tasarlanan model daha demokratik, daha katılımcı, sivil inisiyatifin daha çok söz sahibi olacağı bir şekilde arz etmektedir. Diğer bölgelerde ise bu yapı daha merkezîyetçi, siyasi iradede ile daha fazla etki-leşim içinde olabilecek tarzdadır.

Bölge Kalkınma Kurulu yapısı ise daha katılımcı bir anlayışla tasarlanmıştır. İşbirliğini, koordinasyonu sağlayabilecek tarafları bünyesinde bulundurmaktadır.

Bölgesel gelişmenin temel araçlarından sayılan kurumlar arasındaki uyumu sağlayabilecek niteliktedir. Ancak, uygulama henüz çok yeni olduğundan bu kurumların yapılandırılmasında doğru tercihlerde bulunulup bulunulmadığının irdelenmesi gerekir. Seçimin doğru yapılması bu kurulların çalışmaları ile işbirliği ve koordinasyon açısından önemli bir avantaj teşkil edecektir.

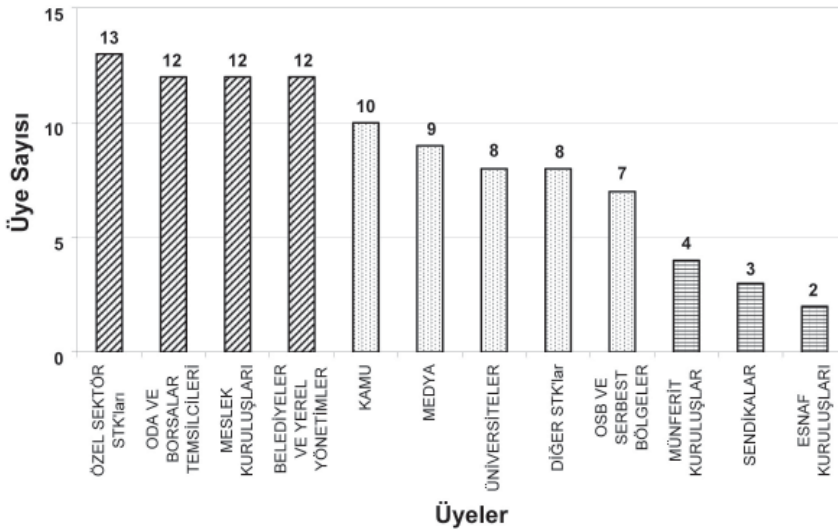
Kurullar henüz çalışmalarına tam olarak başlamadığından bu konuda bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Ancak, kurullarda yer alan temsilcilerin kurumsal dağılımları açısından bir değerlendirme yapılabilir.

İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajanslarının Yapısal Değerlendirmesi

İzmir Kalkınma Ajansı

Üç büyük il için tasarlanan modelin daha demokratik ve katılımcı olduğundan söz etmiştik. İzmir Bölge Kalkınma Kurulunun, Yönetim Kurulunun teşkili için yaptığı seçimde, işbirliği ve koordinasyonun etkin kılınması açısından isabetli tercihte bulunduğunu düşünüyorum. Zira Kanunla doğrudan Yönetim Kurulu üyesi olarak tespit edilenlerin dışında seçilen üç üyeden, birinin esnaf ve sanatkârlar ile mikro ölçekli sanayicileri temsil etmesi, bir diğerinin tarım kesimi ile köprü görevi üstlenecek borsa temsilcisi olması bir diğerinin ise ülkemizde kalkınma ajanslarının ilk sivil örneklerinden olan EGEV'in temsilcisi olması Ajansın gelecekteki başarısı açısından umut vericidir. Keza, Kalkınma Kurulu Başkanının İzmir'in en çok üyeye sahip Odasının temsilcisi olması ve Başkan vekilinin de üniversite temsilcileri arasından seçilmiş olması da dengelerin teşkili açısından önemli bulunmaktadır.

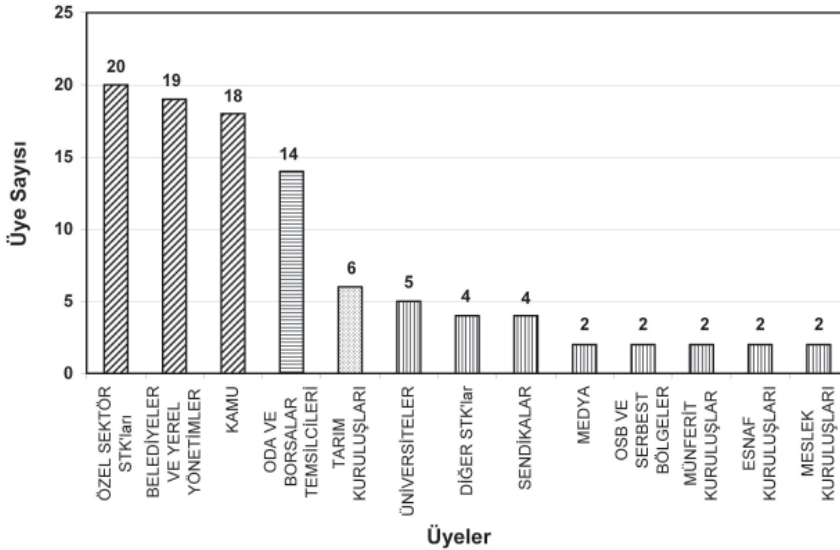
Bölge Kalkınma Kurulunun dağılımı da tabloda görülmektedir:

Şekil 2. İzmir Bölge Kalkınma Kurulu Dağılımı

Çukurova Kalkınma Ajansı

Birden fazla ilden oluşan bölgelerde maalesef Kanun gereği bölge kalkınma kurulunun yönetim kurulu üyelerinin seçimi konusunda bir tercih hakkı bulunmamaktadır. O nedenle bu bölgelerde katılımcılık anlayışında bir zafiyet vardır. Ancak bölge kalkınma kurulunun işlevleri ile nispeten katılımcılık sağlanabiliriz. Adana Mersin İllerini kapsayan Çukurova Bölge Kalkınma Kurulunda İzmir'in aksine kamu kesiminin ve yerel yönetimlerin ağırlığını gözlemekteyiz. Keza, medya ve üniversitelere ağırlıkları ölçüsünde temsilci verilmemiştir. Dağılım tabloda gösterilmektedir:

Şekil 3. Çukurova (Adana-Mersin) Bölge Kalkınma Kurulu Dağılımı

DEĞERLENDİRME

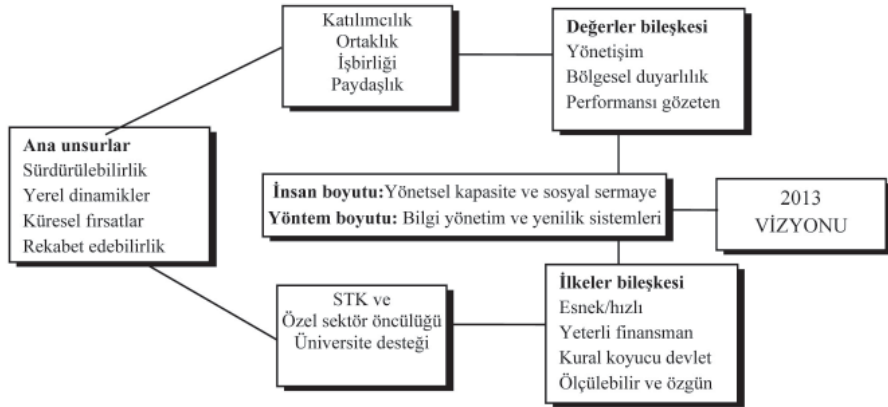
Her iki kalkınma ajansının genel sekreterlikleri henüz teşekkül etmediğinden ve organları tam olarak faaliyete geçmediklerinden, bölgesel gelişmede nasıl bir işbirliği ve koordinasyon sağlayacakları, belirsizdir. Ancak, her ikisi için de iyi bir başlangıç yaptıkları söylenebilir. Bundan sonraki aşamada, kurumsal kapasitelerini süratle güçlendirmeleri, uyum ve koordinasyona dönük olarak ÖİK raporunda çizilen 2013 vizyonuna yönelik tedbirleri almaları, beklenmelidir.

2013 Vizyonu

9 Kalkınma Planı Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar Özel İhtisas Komisyonu yaptığı vizyon çalışmasında, girişimci ve iş dünyası odaklı rekabet gücüne dayalı

bir vizyon çerçevesi çizmiştir. Rekabet gücü, bölgesel gelişme araçlarının yapısını sistem ve alt sistemlere bağlı olarak tanımlamıştır. Bu çerçevede 2013 vizyonu;

“Ulusal stratejileri ve sürdürülebilirlik ilkelerini dikkate alarak bölgesel-yerel dinamik ve potansiyelleri küresel-ulusal-yerel fırsatlar doğrultusunda değerlendirerek rekabet gücünü arttıran; özerk, adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık, etkinlik bileşenlerini kapsayan yönetişimi esas alan; yerel yönetimler, üniversiteler, Ar-Ge kuruluşları ile işbirliği içinde özel sektör ve STK’ların aktif yönlendirici, diğer aktörlerin katılımcı, devletin ise ulusal düzeyde kural koyma işlevi üstlendiği bir ortaklık ve paydaşlık anlayışını benimseyen; uygulamada bürokrasiden ve idari engellerden arındırılarak hız kazanan ve bu hız için gerekli finansman imkânlarına sahip olan; AB’nin bölgesel perspektifi ile uyumlu biçimde performansının ölçülebilir ve bilgi yönetim ile yenilik sistemlerinin etkin kullanıldığı özgün ve esnek araçları geliştirebilen; bölgesel insani, kültürel, sosyal, tarihi ve çevresel değerleri koruyan ve geliştiren; bölgesel kapasite ve sosyal sermayeyi geliştirmiş bir bölgesel gelişme araçları ile koordinasyon yapısına sahip Türkiye’ye ulaşmak.” şeklinde tanımlanmıştır.

Şekil 4. 2013 Vizyon Haritası

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bölgesel gelişmede 2013 vizyonundaki hedeflere ulaşmak, bölgelerin kalkındırılmasıyla ülkede sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için kalkınma ajansları önemli bir araçtır. Ajansların başarısı ise bölgesel gelişmenin temel araçları ile uyumlu, işbirliği ve koordinasyona dayalı bir çalışma sistemini oturtmaktan geçer. Bununla birlikte, merkezi ve yerel kamu birimlerinin ve yerel yönetimlerin de bu sisteme uyumlu çalışabilecek şekilde organize olmaları gerekir. Bölgesel gelişmenin temel araçları arasında bu uyum, işbirliği ve koordinasyonun sağlanabilmesi için şu tedbirler önerilebilir:

- Her bölgenin kendi özelliklerine ve kurumsal yapılarına uygun olarak, odalar, borsalar, organize sanayi bölgeleri ve serbest bölgeler, ABİGEM'ler veya benzeri iş geliştirme merkezleri, teknoparklar, üniversitelerin araştırma merkezleri, KOSGEB, ve benzeri kuruluşlar ve meslek teşekkülleri ile yatırımcı hizmetleri veren kamu ve yerel yönetim birimlerinin temsilcilerinden oluşan dar kapsamlı bir danışma kurulu oluşturulmalıdır. Bu kurul kurumlar arası koordinasyon görevini de üstlenmelidir.
- Kamu ve yerel yönetim birimlerindeki yetki çakışmaları önlenmeli bu yönde mevzuat eksiklikleri giderilmelidir.
- Merkezi ve yerel kamu birimleri ve yerel yönetimlerin mükerrer ve münferit hareketleri önlenmeli koordinasyon sağlanmalıdır.
- Bölgesel planlar ve hedefler üzerinde, toplumsal uzlaşmanın sağlanması
- İzleme değerlendirme ve geri besleme mekanizmalarının oluşturulması
- Tüm ilgili kurumların katılımıyla yerel bazda istatistik veri tabanının oluşturulması.
- Kuruluşların kendi iç bilgi bankalarını paylaşımına açması.
- Üniversiteler ve araştırma kuruluşları ile işbirlikleri geliştirilmeli.
- İşletmeler için sağlanan destekler, arge yardımları ve benzeri devlet yardımlarının hedef kitleye ulaşımını sağlama yönünden güçlü bir enformasyon ve iletişim yapısı oluşturulmalı
- Paydaşlar ve hizmet sağlayıcılar arasında güçlü bir network oluşturulması
- Mevzuat konusunda STK'lar ile özel sektörün kamu ile olan iletişimini; kamu kurum ve kuruluşlarının kendi aralarındaki iletişimini ve kamu kurum ve kuruluşlarının kamu oyu ile olan iletişiminin güçlendirmesi
- Mevzuat konusunda uygulamadan kaynaklanan problemlerin ortadan kaldırılması
- İlgili mevzuatlardaki düzenlemelerin, paydaşların ve yerel ortakların ihtiyaçlarına yönelik olarak katılımcı bir anlayışla hazırlanması
- Kamuoyunun araçların faydasını anlamasının sağlanması
- Koordinasyon, sürdürülebilirlik, karşılık verebilirlik, güncelleşmeye yönelik yatay düzenlemeler yapılması
- Bölgesel Gelişme İşbirliği Platformu: BKA kalkınma kurulundan daha kapsamlı Bölgesel Gelişme İşbirliği Platformlarının kurulması için altyapının hazırlanması.

- İşbirliği portalı: Yukarıda sözü edilen Bölgesel Gelişme İşbirliği Platformlarının birbirini bilgi ve deneyim paylaşımını kolaylaştırmak üzere bir portal oluşturulmalıdır.
- Stratejik Ortaklık: Mekânsal ve bölgesel planlama çalışmalarının dikeyde ve yatayda iletişim ve koordinasyonu güçlendirecek stratejik ortaklıkların (kamu-özel, merkez-yerel, ulusüstü-ulusal-yerel) kurulması sadece bölgelerarası değil, bölge-merkez ilişki ve bilgi akışını da güçlendirecektir. Bu tür yapılanmalar ulusal mekan ve kalkınma stratejilerinin bölgelere daha iyi yansımaları sağlayacaktır.
- Diğer bölgelerle bilgi ve deneyimlerin paylaşılması amacıyla ajanslar arası bir platform oluşturulması.

TÜRKİYE’DE YERELLEŞME VE REKABET GÜCÜ: KÜMELENMEYE DAYALI POLİTİKALAR VE ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ

Esen ÇAĞLAR

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

Özet

Türkiye ekonomisinin içinden geçmekte olduğu tempolu büyüme ve modernleşme sürecinin sürdürülebilirliği için yeni yaklaşımlara ihtiyaç bulunmaktadır. Hızla dış dünyayla bütünleşen bir ekonominin başarısının temel parametresi rekabet gücüdür. Çok sayıda ve çeşitli sektörlerde sahip ve geniş bir coğrafi alana yayılan Türk özel sektörünün rekabet gücünün geliştirilmesinde kümelenmelere dayalı sanayi politikaları ve yerel yatırım ortamlarının iyileştirilmesi kritik bir öneme sahiptir. Bu kısa makale Türkiye’deki yerelleşme tartışmalarını rekabet gücü perspektifinden ele alarak, kümelenme ve organize sanayi bölgeleri konularını değerlendirmektedir. Makalenin sonunda bu konularla ilgili bir dizi politika önerisi sunulmaktadır.

Türkiye ekonomisi son yıllarda önemli bir dönüşüm içine girmiştir. Bu dönüşümün tetikleyicisi küresel ekonomideki gelişmeler olmuştur. Bilgi, iletişim ve ulaştırma teknolojilerindeki ilerlemeler mekânın ve uluslararası sınırların bağlayıcılığını gitgide azaltmıştır. Sermaye hızla hareket edebilmekte, şirketler üretimlerini çok sayıda ülkede gerçekleştirebilmektedir. Şirketlerin rekabet gücü ve ekonomi politikaları açısından bakıldığında, bu değişimler yeni yaklaşımların geliştirmesini zorunlu kılmıştır. İktisadi aktörler bir yandan küresel eğilimleri çok iyi takip etme baskısıyla karşılaşırken, diğer yandan da içinde bulunduğu bölgenin avantajlarından azami ölçüde faydalanmak durumundadırlar.

Türkiye’de üretim yapısının sektörel ve bölgesel çeşitliliği yerelleşmeyi zorunlu kılmakta, ancak politika araçlarının tasarımını da zorlaştırmaktadır. 400 milyar dolarlık bir ekonomiyle dünyadaki 18. büyük ekonomi, 70 milyonluk nüfusuyla dünyadaki 17. büyük ülke konumunda olan Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasında özel bir konuma sahiptir. 80’in üzerinde sektörde 85 milyar dolarlık ihracat gerçekleştiren Türk sanayisi hem ürün grubu açısından, hem de coğrafi yoğunluk açısından önemli ölçüde çeşitlenmiştir. Özel sektöre dayalı üretim yapısının büyüklüğü ve çeşitliliği, coğrafi açıdan büyüklüğü, uzun yıllardır süre gelen demokratik yönetim tecrübesine sahip olması ve dünyanın en gelişmiş pazarlarının

başında gelen Avrupa Birliği'ne entegrasyon konusunda önemli bir mesafe kat etmiş olması, Türkiye'yi dünyadaki tüm gelişmekte olan ülkeler arasında benzeri olmayan bir konuma sokmaktadır.

Bu özel konum bir yandan yerelleşme ve kalkınmayı Türkiye'nin temel önceliği yaparken, öte yandan diğer ülkelerde uygulanmış ve başarıya ulaşmış politikaların Türkiye'ye transfer edilmesinde dikkatli olunmasını zorunlu hale getirmektedir. Örneğin Avrupa Birliği'ne yeni üye olan, özel sektörü ve girişimci altyapısı Türkiye'ninkine benzer düzeyde olmayan ve üretim yapısı sınırlı sektörden oluşan bir ülkede başarıyla uygulanan kümelenme ve bölgesel kalkınma politika araçları, Türkiye'de istenen sonuçlara istenilen zamanda ulaşmayabilir. Bir ülkede sadece üç sektördeki kümelenmelere odaklanmakla, otuzdan fazla kümelenmeye odaklanmak zorunda olunması arasında önemli bir fark vardır. Bu farkın temelinde de bir yandan küresel eğilimleri yakından takip edebilen, öte yandan da yerel hareket edebilecek bir kapasiteyi inşa etme gerekliliği yatmaktadır.

Bölgesel kalkınma konusu bu yeni eğilimler ışığında yeni bir anlam kazanmaktadır. Daha önceleri bölgeler arası farklılıkların giderilmesi ön plandayken, bugün rekabet gücü için bölgesel politikaların tasarlanması ve uygulanması zorunlu hale gelmiştir. Ekonomi politikalarında merkezi ve makro yaklaşımların çok ötesinde, mikro konuları hesaba katabilen, sektörel ve bölgesel önceliklere göre politika araçlarını harekete geçirebilen bir kapasiteye duyulan ihtiyaç her zamankinden fazladır.

Türkiye için de durum farklı değildir. Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik perspektifi doğrultusunda, bölgesel politika araçlarını kullanabilme kapasitesini geliştirme sürecine girmiştir. Aynı zamanda, başta Avrupa Birliği üyeleriyle olan ekonomik entegrasyon sürecinin ve Doğu Asya ekonomilerinin yarattığı rekabet baskısının etkisi, Türkiye ekonomisinin büyümesi için yeni açılımları gerektirmektedir. Son dönemde hızlı bir büyüme temposunu yakalamış olan Türkiye ekonomisi için, büyümenin sürdürülebilirliği kurumsal altyapının güçlendirmesine bağlıdır. Bölgesel kalkınma, yerelleşme, küresel düşünüp yerel hareket edebilme ancak yerel ölçekte kurumların inşasıyla mümkün olabilir. Yerel kurumların kapasitelerin güçlendirilmesi, yenilerinin kurulması, yeni ortama uyum göstermeden zorlananların reform edilmesi, Türkiye ekonomisinin son dönemde yakalamış olduğu büyüme performansının devam etmesine hayati bir katkıda bulunacaktır.

Bu makale, Türkiye'nin rekabet gücüyle yakından alakalı yerel kurumlarına dair bir dizi gözlem ve tespit içermektedir. Birinci olarak Türkiye'de yeterince gelişmemiş ancak önümüzdeki dönemde önemi hızla artacak olan kümelenme yaklaşımının üstünde durulacaktır. Günümüzün tartışmalarında, rekabet gücü ve yerelleşme kavramlarının yan yana gelmesi, artık kümelenme olgusunu tartışmanın merkezine yerleştirmektedir. Henüz Türkiye'nin ekonomi politikaları gündeminde yeni yeni yerini almaya başlayan kümelenme yaklaşımına ve kümelen-

meye dayalı sanayi politikalarına dair bir çerçeve yazının birinci bölümünde ele alınacaktır.

Makalede ikinci olarak yerel yatırım ortamlarının bölgesel kalkınmadaki önemi ve Türkiye’de bu konuda Organize Sanayi Bölgeleri’nin üstlendikleri işlev ele alınacaktır. Bugünün gerçeği teknolojik gelişmeler sonucunda üreticilerin içlerinde buldukları coğrafi alana bağımlılıklarının giderek azalıyor olmasıdır. İşletmeler faaliyetlerini artık üretimin daha ucuza gerçekleştiği bölgelere kaydırmaktalar ve bilgi iletişim teknolojileri sayesinde üretim süreçleri rahatlıkla parçalara ayrılıp, dünyanın değişik yerlerine taşınabilmektedir. Dolayısıyla, şehirler ve bölgeler, bu yatırım akımlarından daha fazla pay alabilmek için birbirleriyle yarışmakta, aynı zamanda da bölgelerindeki mevcut girişimcilere daha az maliyetli ve daha kaliteli yatırım ve iş yapma ortamı sağlamaya öncelik vermektedirler. Yerelleşme sürecinin önemli bir ayağı yerel ortamda yatırım ortamının daha da iyileştirilmesine yönelik adımların atılmasından geçmektedir. Türkiye’de yerel yatırım ortamlarının iyileştirilmesi için kurumsal altyapının yerel ölçekte güçlendirilmesi önümüzdeki dönemin öncelikleri arasında olacaktır. Türkiye’nin bu yönde önemli bir kurumsal tecrübesi bulunmaktadır. İki 1960’da Bursa’da kurulmuş olan Organize Sanayi Bölgeleri’nin sayısı bugün 200’e ulaşmaktadır. Sanayi işletmelerine nitelikli altyapı hizmetlerini sağlayan OSB’ler aslında yerelleşme sürecinde rekabet gücünün artırılması için Türkiye’nin elinde önemli bir kurumsal araç olarak bulunmaktadır.

Son olarak, sonuç kısmında Türkiye’nin önümüzdeki dönemde uygulayacağı rekabet gücü stratejisinin içine yerelleşmenin ve bölgesel kalkınma perspektifinin nasıl yerleştirilebileceği üzerine bir dizi tespit bulunacaktır.

TÜRKİYE’DE OLMAYAN: KÜMELENMELERE DAYALI POLİTİKA TASARIMI

Özel sektöre dayalı bir ekonominin büyüme ve kalkınma potansiyeli, şirketlerin küresel ve yerel pazarlarda rekabet edebilme kapasiteleriyle yakından bağlantılıdır. Dünya ve Türkiye ekonomisinde son yıllarda yaşanan hızlı gelişmeler sanayi politikalarının amacını ve etki alanını da değiştirmeye zorlamaktadır. Önceki yıllarda “sanayileşme” temel amaçken, artık günümüzde “rekabet gücünü” artırmak uygulanan politikaların temel amacı haline gelmiştir. Avrupa Birliği’ne üyelik süreciyle dünyanın en gelişmiş ekonomik sistemlerinden biriyle bütünleşmeye başlayan; paralel olarak da Çin ve Hindistan gibi ucuz işgücü maliyetlerine sahip olan ülkelerin yarattığı rekabet baskısıyla karşı karşıya kalan Türk imalat sanayi için, rekabet gücüne yönelik politika ve stratejiler son derece büyük bir önem teşkil etmektedir.

Kümelenme Kavramı

Günümüzde bir ürünün girdilerden en son kullanıcılarla buluşmasına kadarki geçen süreç karmaşık bir üretim ve hizmetler zincirini kapsamaktadır. Değer zinciri adı verilen bu süreçteki her oyuncunun (girdi sağlayıcıları, üretim, pazarlama, araştırma geliştirme, finansman, altyapı hizmetleri vb.) verimliliği ve üretkenliği en son ürünün rekabet gücünü doğrudan etkilemektedir. Küresel değer zincirinde yerel şirketlerin nasıl konumlandırılmaları gerekir; üniversiteler ve araştırma merkezleri gibi kurumlar rekabet gücüne nasıl katkıda bulunur ve hükümet, şirketlerin performansını nasıl arttırabilir gibi konulara kümelenme yaklaşımı yeni bir analiz çerçevesi sunabilmektedir. Bu bağlamda, kümelenme yaklaşımı hem birçok yatay politika alanına hem de şirketler arasındaki bağlantılara odaklı olduğundan, son yıllarda pek çok ülkedeki ulusal ve yerel kalkınma planları kümelenmeleri güçlendirmeye yönelik girişimleri ön plana çıkarmıştır.

Kümelenme, birbirlerine katma değer sağlayan üretim zinciri ile bağlı, karşılıklı bağımlı firmalar, bilgi üreten kurumlar, destekleyici kurumlar ve müşteriler tarafından oluşturulmuş ağ olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, kümelenme, belirli bir ekonomik faaliyet alanında, ortak yanları ve birbirini tamamlayıcı özellikleri ile birbirine bağlı şirketler ve bu şirketlerle ilişkili kuruluşları kapsamaktadır. Aynı üretim/hizmet alanında faaliyet gösteren ve birbirine rakip olan şirketlerin aynı kümelenme içinde yer almaları söz konusudur.

Kümelenmeler, derinliklerine ve özelliklerine göre farklılıklar gösterirler, ancak çoğunluğu son ürün ve hizmet üreticilerini, özelleşmiş girdi, parça, makine ve servis sağlayıcılarını, finansman kuruluşlarını ve kümelenmedeki faaliyet alanıyla ilgili meslek kuruluşlarını içerir. Müşteriler, tamamlayıcı ürün üreticileri, özelleşmiş altyapı sağlayıcıları, eğitim, bilgi, araştırma ve teknik destek sağlayıcı kamu yada diğer enstitüleri ve standart koyucu acenteler de bir kümelenmenin parçaları sayılabilir.

Dar tanımlanmış bir sektöre göre, çok daha fazla sayıda alanda faaliyet gösteren bu oyuncular, bir kümelenmenin dört temel unsurunu oluşturmaktadır. Kümelenmenin başarılı işleyişi bu dört unsurun her birinin kendi içindeki ve birbirleri arasındaki bağlantılarla doğrudan ilgilidir:

- **Faktör-girdi durumu** (özelleşmiş girdiler, işgücü niteliği, sermaye, fiziki altyapı, bilgi altyapısı, bilim-teknoloji altyapısı, tedarikçiler, ara mallar, ham maddeler),
- **Talep durumu** (s sofistike ürünler ve çözümler talep eden müşteriler, tüketici haklarını koruyan düzenlemeler, başka yerlerdeki müşterilerin taleplerini önceden talep edebilen bir müşteri yapısı)
- **Şirket Stratejileri ve Rekabet Şartları** (ilgili alanlarda yerel tedarikçilerin ve rakip şirketlerin etkin varlığı, birbirinden izole endüstriler yerine birbirleriyle güçlü bağlantıları olan şirketler)

- **İlgili ve destekleyici endüstriler** (önemli ortak faaliyetleri, teknolojileri, dağıtım kanallarını, müşteri ilişkilerini kullanan endüstriler)

Kümelenmeler ve Rekabet Gücü İlişkisi

Şirketler arasındaki bağlantılar şirketlerin iş görmelerini kolaylaştırır, hızlarını arttırır ve bilgiyi daha etkin kullanabilmelerini sağlar. Kümelenmeler, içinde bulunan şirketlerin rekabet gücünü üç ana yoldan etkiler:

- İşletmelerin üretkenliğini ve verimliliğini arttırır
 - Özelleşmiş girdilere, hizmetlere, işgücüne, bilgiye olan erişimi güçlendirir
 - Şirketler arası koordinasyonu kolaylaştırır
 - İşlem maliyetlerini (transaction costs) düşürür
 - En iyi uygulamaların şirketlere hızlı difüzyonunu sağlar
 - Sürekli bir biçimde performans mukayesesi sağlayarak, yerel rakiplere oranla gelişmek için isteklendirme yaratır
- Yenilikçiliği ateşler ve geliştirir
 - Gelecekte verimliliği yükseltecek ve yeni ürünlerin oluşmasını sağlayacak fırsatları algılamayı kolaylaştırır
 - Şirketlerin birbirleriyle olan iletişimleri (çoğu zaman gayri resmi) sektörün ihtiyaçlarını ve eğilimleri yakından ve daha önceden görmelerini sağlar
 - Birçok tedarikçinin ve kuruluşun varlığı, bilgi üretimine yardımcı olur
 - Yerel kaynakların görece bolluğu yeni ürün ve denemelerin maliyetini düşürür
- Ticarileştirme sürecini hızlandırır
 - Kümelenmeler, kendilerini genişleten ve güçlendiren yeni iş alanlarının ortaya çıkmasını teşvik eder
 - Mevcut olan işgücü, tedarikçiler vb. sayesinde yeni ürünleri ticarileştirmek ve yeni şirketleri kurmak kolaylaşır

Kümelenmeye dayalı bir yaklaşım, rekabet gücünü ele alırken, şirketleri birbirinden izole oyuncular olarak değil, birbirleriyle bağlantıları olan aktörler olarak incelemekte ve bu bağlantıları güçlendirmeye yönelik öneriler yapmaktadır. Bu yaklaşım değer zinciri analizleri ile desteklenerek maliyetlerin yüksekliğinin hangi aşamalardan, hangi oyuncuların verimsizliğinden ve hangi politika yanlışlıklarından kaynaklandığı gibi soruları yanıtlanıp, kümelenmedeki oyuncularının kapasitelerini ve performanslarını arttırmaya yönelik tedbirler alınabilmektedir.

Dolayısıyla, politika öncelikleri belirlenebilmekte ve bu sayede kaynaklar daha etkin kullanılmaktadır.

Kümelenmelere dayalı politika tasarımı

Kümelenme yaklaşımı ekonomi, rekabet gücü ve yenilikçiliğin kaynakları konusunda yeni bir düşünce biçimidir. Kümelenme yaklaşımını diğer yaklaşımlardan ayıran temel fark, şirketler ve endüstriler arasındaki teknoloji, işgücü, bilgi, müşteri ihtiyaçları, pazarlama gibi konulardaki bağlantıları kapsıyor olmasıdır. Bu tür bağlantılar verimliliğe ve yenilik yapabilme kapasitesine temel teşkil etmektedir.

Kümelenmeye dayalı sanayi politikalarının geçmişte uygulanmış olan politikalara oranla birçok avantajı olacaktır. Öncelikle şöyle bir saptamadan başlanabilir. Hem Türkiye'nin tecrübesi hem de uluslararası tecrübeler göstermiştir ki makro politikalar rekabet gücü için çok genel olurken, mikro seviyedeki müdahaleler ise çoğu zaman etkisiz olmakta ve kaynak israfına yol açmaktadır. Kümelenmeye dayalı politikalar makro ve mikronun ortasındadır ve özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Sanayi politikalarını ve bu alanda geliştirilecek faaliyetleri yeniden düzenler.
- Sanayinin rekabet gücü konusunda, devletin, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının ve üniversitelerin rollerini yeniden biçimler.
- İş dünyası ve hükümet arasında yapıcı bir diyalog mekanizması yaratır.
- Her büyüklükte firmayı bir araya getirir.
- Genel sorunların ötesine giderek, rekabet gücünün önündeki dar boğazlara çözümler üretebilir.
- Kümelenme tartışmalarında sadece sorunlara değil, fırsatlara da odaklanılması gerektirir.

Şirketlerin kendilerini bir kümelenmenin içinde konumlandırma gerekliliklerinin yanında, devletin de görevleri yeniden düşünülmelidir. Uygulanması gereken makroekonomik politikalara ek olarak, rekabet gücünü arttıracak olan, esas olarak mikro düzeye etkinlikle inebilen, ancak inerken de kaynakları israf etmeyen politikalar. Bu politikalar kümelenmeleri destekleyecek, onların ihtiyaçlarına yanıt verebilecek, önlerindeki fırsatları kullanmalarına imkân sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Şu noktalar unutulmamalıdır;

- Politikalar salt yükselişteki kümelenmelere değil, tüm kümelenmelere odaklanmalıdır
- Sanayi politikaları sıfırdan kümelenme yaratmaya değil, mevcut ve oluşmakta olan kümelenmeleri güçlendirmelidir
- Yabancı yatırımlar çekilerek yeni kümelenmelerin tohumları atılabilir

- Devletin kümelenme girişimlerindeki rolü sadece kolaylaştırıcı ve katılımcı olmalıdır. Başka ülkelerdeki kümelenme girişimlerindeki başarılar özel sektör-kamu sektörü ortaklığı ile elde edilmiştir.

Gelişmekte olan bir ekonominin karşı karşıya olduğu temel zorluk izole şirketlerden kümelenmelere yönelerek, kümelenmelerin içindeki faaliyetlerin niteliğini ve katma değerini arttırmaktır. Özellikle yabancı yatırım promosyonu konusunda kümelenme yaklaşımına büyük önem verilmeli ve ülkeye çekilecek yatırımlar kümelenmelerin seviyesini güçlendirecek veya yeni yükselbilecek kümelenmelere neden olacak nitelikte olmalıdır. Ülkeye giren yabancı şirketlerin yerel ekonomiy-le bağlantılarını güçlendirecek düzenlemelere gidilmelidir.

Kümelenmeler coğrafi alanlarla sınırlı oldukları için, yerel karar alma kapasitesi gerektirmektedirler. Dolayısıyla kurulma aşamasında olan yerel kalkınma ajanslarının temel fonksiyonlarından biri kümelenme ve değer zinciri çalışmaları konularında girişimlerde bulunmak olmalıdır. Kümelenme ve değer zinciri analizleri yerel kalkınma ajanslarının koordinatörlüğünde, ancak özel sektör ağırlıklı olarak yürütülmelidir.

Son olarak, kümelenmeye dayalı bir girişim başlatırken unutulmaması gereken nokta, bu yaklaşımın her şeye ilaç olmadığıdır. Kümelenme yaklaşımı gelişmektedir ve üstündeki tartışmalar devam etmektedir. Kümelenmelerin tam olarak nasıl tanımlanması gerektiği, tam olarak hangi politikaların başarıya götürdüğü konuları halen tartışılmaktadır. Kümelenmeye dayalı politikaları benimseyen ülkelerin ve bölgelerin başarısını ölçmek için henüz erkendir. Şu noktada önemli olan bu tartışmalardan Türk sanayisi için gereken dersleri çıkarmak ve Türk sanayisinin mevcut durumu, riskleri ve fırsatları süzgecinden geçirerek uygulamaya dökmektir.

TÜRKİYE’DE OLAN: YEREL YATIRIM ORTAMLARINI İYİLEŞTİRMEK İÇİN ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ

Türkiye’de makroekonomik istikrar tesis edilmeden önce firmaların yatırım yapmalarının önündeki en büyük engel ekonominin geleceğine ilişkin belirsizlik olmuştur. Bu istikrarsızlık ortamında iş yapmanın önündeki mikro engeller yeterince gündeme gelememiştir. Bugün makroekonomik istikrarın yakalanmasıyla, firmaların yatırım yapmalarının sağlanması, verimliliklerinin ve rekabet güçlerinin artırılması için ülkemizde iş yapmanın önündeki bir dizi engelin kaldırılması gerekmektedir. Kaldırılmaları ekonomi politikamızın önceliği olması gereken bu engeller, idari izinler, altyapı sorunları ve sanayi arsasına erişimde yaşanan sıkıntılar olarak sıralanabilir.

İş yapmanın önündeki bu engellerin kaldırılması uzun soluklu ve maliyetli bir reform sürecini gerektirmektedir. İdari yapıya ve altyapıya ilişkin reformların Türkiye’nin dört bir tarafında aynı etkinlikte hayata geçirilmesi her ne kadar ideal

bir çözüm olsa da kısa ve orta vadede gerçekçi değildir. Oysa kısa ve orta vadede belirli coğrafi alanlar belirlenip, iş yapmanın önündeki engellerin buralarda kaldırılması mümkündür.

Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) uygulaması Türkiye’de yıllardır bu işlevi yerine getirerek sanayi yatırımların yapılmasında ve işletmelerin verimliliklerinin artırılmasında ve bölgelerin kalkınmasında kritik bir görevi üstlenmektedir. OSB’ler yıllardan beri iş yapmanın önündeki birçok engelin bulunduğu ülkemizde, bu engellerin görece olarak daha kolay aşılabildiği mikroklimalar işlevi görmektedirler. Türkiye’de ilk OSB’nin faaliyete geçtiği 1962 yılından bu yana 250’ye yakın OSB kurulmuştur. Bunların bazıları atıl durumda olup, ülkemizde şu anda faal durumda 70 civarında OSB bulunmaktadır.

OSB’lerin bölgesel kalkınmaya katkısı üç önemli kanal aracılığıyla olmaktadır. Birincisi, OSB’lerin kuruluşundaki asıl amaç olan sanayileşmenin yol açtığı olumsuz etkilerin üstesinden gelinmesi; çevreye duyarlı düzenli kentleşmenin sağlanmasıdır. İkincisi, üretim faaliyetlerinin verimli bir şekilde yürütülmesi için gerekli olan çok sayıdaki kamu hizmetinin girişimcilere ulaştırılabilmesidir. İmarı ve altyapı bağlantıları tamamlanmış arsaya erişim, izin ve ruhsatların verilmesi, altyapı hizmetlerinin nitelikli ve ucuz olarak sağlanması bu işlevin unsurları arasındadır. Üçüncüsü, benzer faaliyetlerde bulunan firmaların aynı coğrafi yerleşke içinde bulunması sonucu birbirleri üzerinde olumlu etki yaratmalarıdır. Kümelenme yaklaşımıyla açıklanacak bu etki sonucu firmalar gerek birbirleri arasındaki işlem maliyetlerini düşürerek gerekse sinerji yaratarak bir arada olmak suretiyle verimliliklerini artırabilmektedirler.

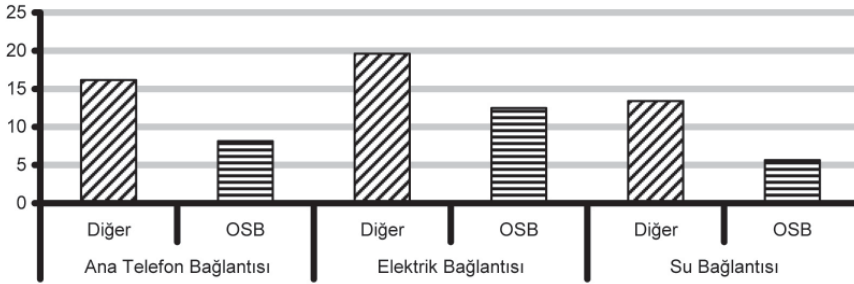
2000 yılında çıkarılan OSB Kanunu ile OSB yönetimlerine önemli sayıda yetki devredilmiş ve Türkiye’deki OSB’lerin kapasitelerinin artırılmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Bu yetkilerin arasında fabrika inşaatlarının projelendirilmesi, inşaat aşamasında verilen izin ve ruhsatlar ile altyapı hizmetlerinin (telekomünikasyon, elektrik, doğal gaz, su) dağıtılmasına ilişkin yetkiler yer almaktadır. OSB’lerin gelişimi ve OSB Kanunu’nun sağladığı yasal çerçevenin sonucu olarak, kurulduğu zaman kentleşme politikasının bir aracı olan OSB’ler (yukarıdaki birinci işlev) bugün diğer yönleriyle ülkemizde uygulanacak sanayi politikası için kritik bir araç haline gelmiştir. Dolayısıyla, bu işlevlerin etkin olarak yerine getirilmesi ve OSB’lerin sayılarının ve niteliklerinin artarak tüm ülke geneline yaygınlaştırılması Türkiye ekonomisinin önümüzdeki yıllardaki gelişimi için son derece önemlidir.

Ülkemizde yatırım ve iş yapmanın önünde bir dizi engel bulunmaktadır. Yeni bir tesis kurulması için öncelikle imar açısından sorunlu olmayan bir arsanın bulunması gerekmektedir. Bu arsaya yol, su, elektrik, telekomünikasyon gibi altyapı hizmetlerinin hızlı ve düşük maliyetli bir şekilde ulaştırılması yatırımının performansını etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle, bir iş planını hayata geçirmek için hazır olan bir girişimcinin, arsa ve altyapı bağlantı sorunlarıyla zaman kaybetmesi

işin karlılığını da doğrudan etkilemektedir. Aynı zamanda, bir firma Türkiye’de faaliyete geçerken ve yeni bir tesis kurarken, bir dizi izin ve ruhsat almak durumundadır. Bu ruhsat ve izinlerin hızlı ve etkin bir şekilde verilebilmesi firmaların başlangıçtaki performansını doğrudan etkilemektedir. OSB’ler gerek sorunsuz ve altyapı bağlantıları hazır arsaya erişim ve gerekse bir takım ruhsat ve izinlerin verilmesi alanında önemli bir katkı yapma potansiyeline sahiptirler.

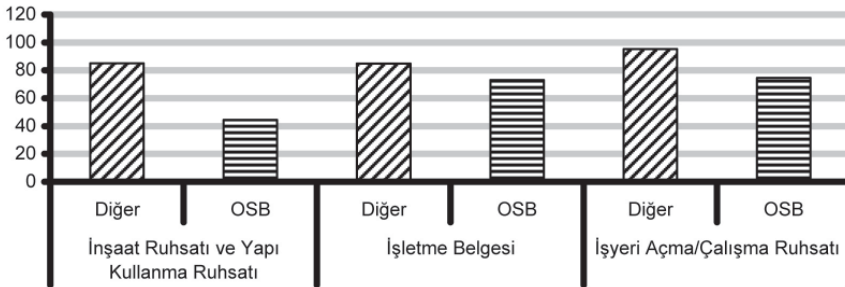
Yukarıda açıklandığı üzere, OSB’ler, kendi yetkileri içindeki idari işlemlerin gerçekleştirilmesi ve yatırımcılara altyapısı hazır sanayi arazisi temin edilmesi alanlarında iş yapmanın önündeki engelleri kaldırmakta önemli bir rol oynamaktadır. Bu konuda yapılan ilk analitik inceleme olan bu politika notunda TEPAV’ın 2005 yılında Dünya Bankası’yla ortaklaşa gerçekleştirdiği ve Türkiye genelinde imalat sanayiinde 1,300 firmaya yüz yüze görüşme yoluyla uygulanan “Yatırım Ortamı ve Verimlilik” anketinin sonuçları kullanılarak OSB’lerin iş yapmanın önündeki engelleri kaldırmaya katkıları araştırılmıştır.

Şekil 1’deki analizlere göre, OSB’lerde elektrik, su, telefon gibi altyapı hizmetlerinin işletmelere bağlanması, OSB dışındaki bölgelere kıyasla ortalama iki kat daha hızlı gerçekleşmektedir. Ana telefon bağlantısı, OSB dışındaki şirketlerde

Şekil 1 Altyapı Bağlantı Süresi (gün): OSB ve OSB dışındaki işletmeler

Kaynak: Dünya Bankası – TEPAV Yatırım Ortamı ve Verimlilik Anketi 2005

Şekil 2 İzin ve Ruhsat Alma Süreleri (gün): OSB ve OSB dışındaki işletmeler

Kaynak: Dünya Bankası – TEPAV Yatırım Ortamı ve Verimlilik Anketi 2005

ortalama 15 gün sürerken, OSB'lerde yalnızca 7 gün sürmektedir. Sanayi tesislerine elektriğin bağlanması, OSB dışındaki işletmeler için ortalama 20 gün sürerken, OSB'lerdeki şirketler için ortalama 11 gün sürmektedir. Su bağlantısı için de aynı durum geçerlidir: OSB dışındaki işletmeler için 14 gün uzunluğundaki süreç OSB'lerdeki şirketler için yalnızca 5 gün sürmektedir.

Benzer durum inşaat izinleri için de söz konusudur. **Şekil 2**'deki ilk grafikte görüldüğü üzere, OSB'lerde kurulu şirketler yapı ruhsatını veya yapı kullanma izin belgesini ortalama 40 günde alırken, bu süre OSB dışındaki işletmeler için ortalama 80 gündür. Altyapıya ve yapı izinlerine ilişkin bu yetkiler OSB'lere 2000 yılında verilen yetkililerdir. Söz konusu yetkilerin OSB'lere geçmesinin, ilgili alanlarda iş yapmayı önemli ölçüde kolaylaştırdığı görülmektedir.

Şekil 2'deki diğer iki grafikte sunulan işyeri açma ve çalışma ruhsatı (gayrisihhî müessese ruhsatı), ile Gıda Sicil belgesi verme yetkilerine dair verile göreyse bu hususlarda da OSB'lerin sadece bir ölçüde daha etkin bir yatırım ortamı sundukları görülmektedir. Bu yetkiler OSB yönetimlerine 2005 yılında yapılan bir düzenlemeyle devredilmiştir. Anketin yapıldığı tarihte bu devrin etkisinin sınırlı olması OSB'lerin bu hususlarda sağladığı avantajın **Şekil 2**'de kıyaslananlardakine göre sınırlı kalmasına neden olmuştur.

İzin ve ruhsatların yanında OSB'ler altyapı hizmetlerini yüksek kalitede vererek, şirketlerinin verimliliklerini doğrudan etkilemektedir. Her ne kadar enerji piyasasında son dönemde yapılan yeni düzenlemelerden sonra veri toplanmamış olsa da, OSB'lerin toplu alım gücü, elektrik ve su gibi sanayi girdilerinin daha ucuza temin edilebilmesine ve OSB'lerde yar alan girişimcilere daha ucuza satabilmelerine olanak vermektedir. Ayrıca, OSB'ler, idari izin ve ruhsatların daha çabuk verilmesi sayesinde yatırımları kolaylaştırmanın yanında, bunlara ilişkin denetimlerin ve yenilemelerin yapılmasında da etkin çalışarak işletmelerin verimliliklerine sürekli olarak katkı sağlamaktadırlar.

OSB'lerin altyapısı hazır sanayi arazisi temini ve buralara açılacak işletmelere çeşitli idari izinlerin verilmesindeki rolü ülkemizin genelinde iş yapmanın önündeki çeşitli engellerin bu bölgelerde önemli ölçüde azalmasını sağlamıştır. Önümüzdeki dönemde, OSB'lerin bu konulardaki yetkilerinin ve işletmelere verebilecekleri izin ve belgelerin ("işletme belgesi", "kurma izni", "ÇED olumlu görüşü", "enerji müsaadesi", "doğalgaz proje ve tesisat onayı" gibi) arttırılarak "tek-durak yatırım ofisleri" haline getirilmeleri, bugüne kadar yatırım ortamının iyileştirilmesindeki katkılarını arttırarak sürdürmelerini sağlayacaktır.

Sonuç olarak, ülkemizde sanayi yatırımları için ihtiyaç duyulan elverişli yerel ortamların hazırlanmasında OSB'lerin öneminin daha da artacağı bir döneme girmekteyiz. Dokuzuncu Kalkınma Planı çalışmalarına girdi sağlaması amacıyla TEPAV tarafından hazırlanmış olan "Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu"nda (TEPAV – DPT, 2006) sanayi politikasının temel araçlarından biri

olarak OSB’lerin işlevine vurgu yapılmaktadır. Makroekonomik sorunların üstesinden gelinmiş olması, artık gündeme mikro ve yerel ölçekteki sorunları getirmektedir. Analiz sonuçları, OSB’lerin mevcut halleriyle firmaların performanslarına önemli katkılarda bulunduğunu göstermektedir. Bu önemli katkının daha da artırabilmesi için bir dizi kurumsal ve yapısal değişikliğe ihtiyaç olabilecektir. OSB yönetimlerinin kamusal yetkileri kullanabilmeleri ve bu yetkilerin daha da artırılmasının sonuçları olumlu olacaktır.

SONUÇ YERİNE: TÜRKİYE’NİN REKABET GÜCÜ ÖNCELİKLERİNE YERELLEŞMENİN EKLEMLENMESİ VE BAZI POLİTİKA ÖNERİLERİ

Önümüzdeki dönemde kümelenmeye dayalı politikaların yerel ölçekte tasarlanabilmesi ve buna paralel olarak yerel kapasite inşasının geliştirilmesi Türkiye’nin temel önceliklerinin başında gelmektedir. Çok fazla sayıda kurum, kuruluş ve işletmenin, bölgesel kalkınmanın paydaşlarının davranış değişikliklerini teşvik etmek ancak etkin bir koordinasyon sayesinde mümkün olabilecektir. Bu koordinasyonun temel yapı taşı ise diyalog mekanizmalarının sektörel ve bölgesel bazda kurulmasını içermektedir. Sektörel bazda gerçekleşecek politika diyalogu, sanayimizdeki rekabet gücünün artmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Sanayinin geri ve ileri bağlantıları konusunda kümelenme yaklaşımı rekabet gücünü arttıracak bir politika seçeneği olarak ortaya çıkmaktadır. Kümelenmelerin güçlendirilmesine yönelik tedbirlerin alınması ise orta ve uzun vadede ara malı ithalatına bağımlılığı önemli ölçüde azaltabilecektir. Kümelenmelerin güçlendirilmesinde, bölgesel ve sektörel eksenlerde kurulacak kamu – özel sektör diyalog mekanizmalarına çok önemli roller düşmektedir.

Malumat ve analizlerin, sanayi sektöründeki karar alıcılara etkin şekilde ulaştırılması ve ekonomik oyuncuların sağlanan malumatın farkında olmalarının sağlanması sanayi politikasının etkinliğini artıracaktır. İçinde bulunduğumuz bilgi çağında, verilerin toplanması, analizlerin yapılması kadar, sonuçların etkin bir şekilde ilgili taraflara aktırılması da büyük önem taşımaktadır. Sektörel ve bölgesel eksenlerde, imalat sanayinin sorunlarıyla ilgili paydaşların ve kamunun ilgili birimlerinin dışsal koşullar ve imalat sanayiinin dinamiklerinin farkında olmaları, uygulanmaya konan politikaların sonuçlarına olumlu katkıda bulunacaktır.

Bunlara paralel olarak, bölgesel kalkınma ajanslarıyla birlikte çalışacak, sektörel araştırma enstitülerinin kurulması da özel sektörün politika tasarım kapasitesinin oluşturulmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu enstitülerin iki temel işlevi olabilir. Birinci işlev, sektöre yönelik sorunları iktisadi bir bakış açısıyla incelemek ve sektördeki şirketlerin rekabet güçlerinin yükseltilmesine yönelik stratejik araştırmaları yürütmek ve/veya desteklemek olmalıdır. Sektördeki kümelenmelerin güçlendirilmesi ve değer zincirinin analiz edilmesi için çalışmalar yapılması, sektördeki ileri ve geri bağlantıların araştırılmasına yönelik bölgesel, ulusal ve

uluslararası projeler yürütülmesi bu enstitülerin öncelikleri arasındadır. Bu araştırmaların bulgularının önümüzdeki dönemin politika önerilerine girdi teşkil etmesi tasarlanacak ve uygulanacak olan politikaların etkinliğine son derece olumlu bir katkı yapacaktır. Bu enstitülerin ikinci işleviyse, sektörün gelişimine yönelik teknik araştırmaları ve AR-GE faaliyetlerini desteklemek olmalıdır.

Merkezden yapılan araştırmalar ve analizler, sektörel/bölgesel diyalog mekanizmaları ve sektörel araştırma enstitüleri tarafından da desteklenmelidir. Söz konusu mekanizmanın uluslararası deneyimleri incelemek suretiyle doğru şekilde tasarlanması son derece önemlidir.

İmalat sanayindeki sektörlerin rekabet gücüne yönelik oluşturulacak diyalog mekanizmalarının önemli bir boyutu bölgesel kalkınma ile bağlantılı olmak durumundadır. Gerek DTÖ uygulamaları gerekse AB'nin devlet yardımları mevzuatı, bölgesel farklılıkların giderilmesine yönelik teşvik araçlarına önemli bir hareket alanı sağlamaktadır. Buna ek olarak, yukarıda değinilen malumat, analiz ve yönlendirme unsurlarının bölgesel seviyede gerçekleştirilmesi, merkezi otorite tarafından gerçekleştirilmesine oranla çok daha etkili olacaktır. Aynı zamanda, bölgesel ve yerel düzeydeki yapılanmalar bugün AB üyesi ülkelerde, yerli sanayinin desteklenmesinde büyük rol oynamaktadırlar. Şubat 2006'da yürürlüğe giren 5449 sayılı Kalkınma Ajansları Kanunu, bölgelerin sorunlarını rekabet gücüyle çözmeleri yönünde atılmış önemli bir adımdır. Ancak, bu Kanuna istinaden oluşturulacak olan diyalog mekanizmalarının etkin işlemeleri için gerekli olan kriterlerin, yine yukarıda belirtildiği gibi, uluslararası deneyimleri incelemek ve AB mevzuatına uygun olmak suretiyle belirlenmesi ve işlerlik kazandırılması gerekmektedir.

Girişimcilerin önündeki önemli bir engel de iyi iş fikirlerini somut projelere dönüştürecek bilgidir. Mevzuat, patentler ve sektörel bilgiler konusunda girişimcilere bilgi sağlamak amacıyla yerel odaların, OSB ya da teknoloji geliştirme bölgelerinin ve bölgesel kalkınma ajansları bünyesinde, girişimcilere yönelik bilgilendirme ofisleri kurulmalıdır. Sektörel olarak da ayrılabilir bir yapıda kurulabilecek olan bu ofisler girişimcilerin kümelenmesine olanak sağlayacaktır.